

REFORM AV TROSOPPLÆRING I DEN NORSKE KIRKE

Statusrapport august 2012

KIRKERÅDET
Seksjon for barn, unge og trosopplæring

Innholdsfortegnelse

Leve og vokse i den kristne tro.....	4
I. Trosopplæringsreformen i 2012.....	5
Reformarbeid i ulike faser	5
Kritiske faktorer for videreutvikling av reformen.....	5
Resultatindikatorer.....	7
Reformens utbredelse	7
Omfanget av trosopplæringstilbudet i menighetene.....	7
Oppslutningen om trosopplæringstilbudet.....	9
II. Utvikling og vurdering av lokale planer for trosopplæring	10
Antall godkjente planer	10
Dimensjonering av tilbudet i de godkjente planene	11
Biskopens godkjenning av lokal plan.....	14
III. Læringsmål	15
Målformuleringer i de lokale planene.....	15
Vurdering av mål i menighetenes lokale planer.....	16
IV. Utvikling av ressurser for menighetenes planarbeid og nasjonale breddetiltak	17
Breddetiltak.....	18
Utvikling av opplegg i 2012	18
Dåpsfasen og babysang	18
Ressurser for året etter konfirmasjon	19
Ressursbank.....	19
V. En trosopplæring for alle døpte	20
Trosopplæring i ungdomsfasen.....	20
Kommunikasjon.....	21
Medlemskommunikasjon	21
Internkommunikasjon	22
Inkludering og tilrettelegging	22
Språk i trosopplæringen	23
Samisk trosopplæring.....	23
Materiellutvikling	23
Nettsted for samisk trosopplæring	24
Kompetansebygging- og nettverkssamling	24
Implementering av Plan for samisk trosopplæring	24

VI.	Ledelse av reformen	24
VII.	Lokal forankring, tjenlige enheter og rasjonell ressursutnyttelse.....	25
VIII.	Medarbeiderne i trosopplæringen.....	27
	Frivillige medarbeidere.....	27
	Reformens bemanning	28
	Stillingstyper, kompetanse og oppgaver	29
	Forventninger og slitasje	29
	Rekruttering til stillingene	30
	Kompetanseutvikling.....	30
IX.	Fagutvikling og støttesystemer	31
	Kompetansenettverk.....	31
	Trosopplæringskonferansen.....	31
	Regionale og nasjonale utviklingsprosjekt	31
	Evaluering av reformen	32
	Mentortjenesten	33
	Dokumentasjon og måling av resultater	34
X.	Økonomi og opptrapping	35
	Disponering av tilskuddet for 2012	35
	Opptrapping av reformen	37

Leve og vokse i den kristne tro

Den norske kirke er en barnedøpende folkekirke. Sammen med foreldre og faddere til 40 000 døpte i 2011 har kirken påtatt seg et hellig ansvar for de som er døpt: å vise omsorg for dem, be for dem, og hjelpe dem til å bruke Guds ord og delta i den hellige nattverd, så de kan leve og vokse i den kristne tro.¹

Trosopplæringsreformen har siden 2004 vært utviklet i Den norske kirke med en målsetting om å utvikle en systematisk og sammenhengende trosopplæring som vekker og styrker kristen tro, gir kjennskap til den treenige Gud, bidrar til kristen livstolkning og livsmestring og utfordrer til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne.

Kjennskap og kunnskap om egen kultur og tradisjon gir grunnlag for å ta selvstendige valg, og danner en plattform for respekt og toleranse for i møte med den som har en annen tro eller et annet livssyn.

Med bakgrunn i kristendomsundervisningens endrede plass i skolen og med henvisning til menneskerettighetskommisjonens vektlegging av barns rett til åndelig utvikling vedtok Stortinget 27.mai 2003 Trosopplæringsreformen med overskriften «Trosopplæring i ei ny tid» (St.meld nr. 7 (2002-2003)). I Stortingets behandling av reformen ble det lagt vekt på at det er den enkelte menighet som ut fra lokale forhold skal organisere og vedta rammene for innholdet i trosopplæringen og at det skulle være rom for stor lokal tilpasning og fleksibilitet. Dette er verdier som er gjennomført i reformens innledende forsøks- og utviklingsfase og videreført gjennom plan for trosopplæring «Gud gir – vi deler» (2009) og ligger til grunn for gjennomføring av reformen i hele Den norske kirke.

Statsråd Rigmor Aasrud sa i Stortingets spørretime 25.april 2012 at Trosopplæringsreformen er en suksess og at mange barn og unge får et godt tilbud gjennom reformen. Kirkerådet erfarer at reformen fortsatt har bred støtte både i de politiske og kirkelige organer. Plenumsdebatten på Kirkemøtet i Tønsberg 15.april viste et sterkt engasjement og utålmodighet i Den norske kirke for å komme i havn med gjennomføringen av reformen i alle landets menigheter. Både i Stortinget og på Kirkemøtet var den gode vurderingen av reformen kombinert med en utålmodighet og uttrykk for bekymring for opptrappingstempoet og for om reformen vil nå den økonomiske rammen på 250 millioner i 2003-kroner som ligger som forutsetning for opptrappingsmodellen som brukes.

Gjennom arbeidet med Trosopplæringsreformen gjør kirken verdifulle erfaringer knyttet til ulike former for organisering og samarbeid. Ambisiøse mål knyttet til alle døpte barn og unge i aldergruppen 0-18 år gjør Trosopplæringsreformen et viktig redskap for å videreutvikle Den norske kirke som en levende folkekirke.

Trosopplæringen begeistrer mange! Bredde tiltak som Lys Våken og Tårnagenthelg begynner å «sette seg» og få svært god oppslutning i vårt bispedømme. På den annen side er det stadig mer krevende å være et av de prostiene som ikke har fått tildeling.²

¹ Ordning for dåp i hovedgudstjeneste. Kirkemøtet 2011

² Fra Tønsberg bispedømme sin rapport om arbeidet med Trosopplæringsreformen i 2011

I. Trosopplæringsreformen i 2012

Årets gjennomgang av erfaringene fra arbeidet med Trosopplæringsreformen i 2011 gir mange eksempler på at trosopplæringen bidrar til fornyelse i Den norske kirke:

- Strategisk planarbeid bidrar til systematisk og helhetlig tenkning om menighetsutvikling.
- Rapportering på omfang, oppslutning og måloppnåelse bidrar til å holde fokus på de målene som er satt for tiltakene og til å være i kontinuerlig utvikling i forhold til reformens målsetting.
- Gudstjenestereformen og trosopplæringsreformen har verdier som spiller godt sammen. Trosopplæringen medfører at barn og unge involveres i gudstjenesten, i tråd med reformens målsettinger. Menighetenes rapporter og evalueringsforskningen viser at en fornyet trosopplæring også preger og fornyer menighetens gudstjenesteliv.
- Den norske kirke er i utvikling på mange felt for tiden. Gudstjenestereform og prosessen knyttet til en endret relasjon mellom kirken og staten tar i økende grad fokus i styrende organ på alle nivå i Den norske kirke. Dersom en får til en helhetstenkning om lokalt utviklingsarbeid vil en utvikling av trosopplæringen ikke oppleves som et tillegg, men integrert i menighetens kjernevirksomhet.

Reformarbeid i ulike faser

Menighetene i Den norske kirke er i ulike faser i reformarbeidet, i og med at Trosopplæringsreformen innføres ved en gradvis opptrapping. I 2012 kom de første menighetene over i driftsfasen da deres lokale trosopplæringsplaner er godkjent av biskopen og danner grunnlag for tilskudd og rapportering. Gjennomføringsfasen særpreges ved at alle menighetene i et prostirområde finner fram til tjenlig organisering og ressursutnyttelse og utarbeider arbeider lokale trosopplæringsplaner. 122 tidligere forsøksmenigheter er i mellomfasen og mottar tilskudd i påvente av at alle menighetene i deres prosti kommer med i gjennomføringsfasen. 406 sokn venter fortsatt på å motta økte ressurser til å utvikle en fornyet trosopplæring. Dette innebærer at menighetene i Den norske kirke er på svært ulike steder når det gjelder erfaringer og kunnskap om Trosopplæringsreformen. Dette stiller store krav til oppfølging og støttestruktur for å håndtere svært ulike utfordringer i møte med de ulike gruppene menigheter. Det at stadig nye medarbeidere og tillitsvalgte kommer til, skaper også et kontinuerlig behov for grunnleggende innføring i reformen også i menigheter som har arbeidet med reformen lenge.

Menighetene i den norske kirke er svært ulike og har ulike forutsetninger før de går i gang med å bygge ut sitt trosopplæringstilbud. Dette, sammen med reformens grunnleggende forutsetning om at reformen skal utvikles ut fra lokale forhold innebærer at menighetenes planer blir ulike, både i form, omfang og innhold.

Kritiske faktorer for videreutvikling av reformen

Usikkerhet om tidsperspektiv og økonomisk ramme for reformen

Stortinget vedtok i 2003 at Trosopplæringsreformen skulle innføres over en fem til tiårsperiode. Ut fra dette var det forventet at reformen var ferdig innført i senest i 2013. Økningen av bevilgningen på kun 6 millioner kroner i Statsbudsjettet for 2012 har skapt usikkerhet i Den norske kirke om både tidsperspektivet og økonomisk ramme for en ferdig opptrappet reform. Dette gjør det stadig mer krevende å holde motivasjon oppe hos de menighetene som fortsatt venter på å komme med i reformarbeidet.

Konsekvenser av for lav finansiering

Konsekvenser av for lav finansiering av en fullt utbygget reform i forhold til verdien av 2003-kroner vil medføre nedbygging av regional og nasjonal støttestruktur, utviklingsarbeid og kvalitetssystem. Dette er funksjoner som ivaretar ledelse, oppfølging og utvikling av ressurser for menighetenes lokale arbeid. En nedjustering av tilskuddet til menighetene vil medføre store utfordringer, i og med at nesten 70 prosent av landets menigheter nå har organisert seg og etablert stillinger ut fra det tilskuddet de er tildelt.

Fortsatt utvikling i driftsfasen

For menighetene som kommer over i driftsfasen og gjennomfører og utvikler sin trosopplæring med utgangspunkt i menighetens lokale plan, er det viktig å ha et fortsatt utviklingsfokus både når det gjelder trosopplæringens innhold, organisering og oppslutning. Rapportering knyttet til menighetens lokale plan, videreføring av mentortjenesten og tilgjengelig støttestruktur for menighetene i driftsfasen vil stimulere refleksjon og fortsatt utvikling.

Tidsavgrensede tiltak og kontinuerlig barne- og ungdomsarbeid

Samvirke med det barne- og ungdomsarbeidet som finnes lokalt er ønskelig og nødvendig for å utvikle et tilbud med det omfanget og innholdet som reformen krever. Dersom menighetenes fokus på å bygge ut tidsavgrensede breddetiltak fører til en nedprioritering av det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet, er dette en utilsiktet og uønsket effekt av planarbeidet. For sterk vektlegging av antallet timer kan også ta oppmerksomheten bort fra innhold og systematikk som sentrale element i en læreplan.

Breddetiltak årene etter konfirmasjonen

Det er utfordrende å finne trosopplæringstiltak som får bred oppslutning fra ungdom etter konfirmasjonen. Kirkerådets arbeid i 2012 med å utvikle ressurser for fasen etter konfirmasjon søker å stimulere menighetene til å etablere tiltak for aldersgruppa og involvere unge til å være med i planlegging av disse. Å styrke og videreutvikle konfirmantarbeidet danner et godt utgangspunkt for videre kontakt i årene etter konfirmasjonstiden.

Rekruttering av kompetente medarbeidere

Gjennomføring av reformen i lokalmenighetene er avhengig av at det rekrutteres kompetente medarbeidere til stillingene som opprettes. Flexibiliteten til å fastsette stillingsinnhold og kompetansebehov lokalt gjør dette mulig. Samtidig krever mangfoldet av typer stillinger og kompetanse hos de som ansettes at fellesrådene lager gode stillingsbeskrivelser og rammevilkår for medarbeiderne. Eierskap til og engasjement for trosopplæringen i de styrende organer, hos frivillige medarbeidere og øvrige ansatte i staben kan motvirke slitasje og skape stabilitet i de nyetablerte stillingene.

Ambisiøse mål og begrensede ressurser

Det er knyttet ambisiøse mål til Trosopplæringsreformen både når det gjelder innhold, omfang og oppslutning. Trosopplæringen gjennomføres i barn og unges fritid. Dette innebærer en mer ressurskrevende organisering i forhold til skolen som ramme og stiller store krav til informasjonsarbeid som motiverer til deltakelse. Kirkemøtet har i Plan for trosopplæring valgt å videreføre omfanget og breddemålsettingen som ble tegnet ut i reformens forarbeider (NOU 2000:26), til tross for at den økonomiske rammen som ligger i Stortingsvedtaket ble mer enn halvert i forhold til beregnet kostnad for modellen.

Resultatindikatorer

Følgende resultatindikatorer er fastsatt for Trosopplæringsreformen i 2011 i tildelingsbrev fra FAD til Kirkerådet:

- Utbredelse av trosopplæringsreformen: Andel menigheter som er tilført trosopplæringsmidler i 2011
- Omfanget av trosopplæringstilbudet i menighetene: Gjennomsnittlig antall timer trosopplæringstilbud i menigheter som er i gjennomføringsfasen
- Oppslutningen om trosopplæringstilbudet: Gjennomsnittlig deltakerandel ved et utvalg trosopplæringstilbud i menigheter som er i gjennomføringsfasen

Reformens utbredelse

I juni 2012 får 875 sokn tilført trosopplæringsmidler. Dette utgjør 68 prosent av menighetene i Den norske kirke. Disse menighetene er i ulike faser av reformarbeidet:

- Driftsfasen: 291 sokn i 25 prostier
- Gjennomføringsfasen: 462 sokn i 36 prostier
- Mellomperioden: 122 sokn spredt på mange ulike prostier
- 406 sokn i de resterende 44 prostiene mottar ikke støtte: Av disse er det åtte prostier der ingen sokn har fått tilført midler.

I 2012 kom 78 sokn i åtte prostier over i gjennomføringsfasen. 30 av disse var tidligere prosjektmenigheter.

Antall medlemmer³ mellom 0-18 år i menigheter som mottar tilskudd via trosopplæringsreformen i 2012:

- Menigheter i mellomfasen (som ikke mottar tildeling i henhold til nasjonal fordelingsnøkkel): 126744
- Menigheter i gjennomføringsfasen: 232513
- Menigheter i driftsfasen: 190024
- Tilsvarende tall for menigheter som ikke mottar tilskudd via trosopplæringsreformen er: 226476

Omfanget av trosopplæringstilbudet i menighetene

Kirkerådet beregnet i januar gjennomsnittlige tilbudte timer med utgangspunkt i det som var krysset av i menighetenes rapporter som «gjennomførte timer» i 2011 for menighetene som kom i gjennomføringsfasen i 2008, 2009 og 2010. Tallet som fremkom i denne beregningen, og som også ble innrapportert fra hvert enkelt bispedømme var gjennomsnittlig 190 timer, fordelt slik på bispedømmene:

³ Medlemstall pr. okt. 2010. Medlemmene i Døvekirken er ikke tatt med her.

Bispedømme	Gjennomførte timer i 2011 (per januar 2012)
Agder og Telemark	201
Bjørgvin	136
Borg	210
Hamar	158
Møre	245
Nidaros	168
Nord-Hålogaland	206
Oslo	197
Stavanger	239
Sør-Hålogaland	141
Tunsberg	227
Samlet	190

Menighetenes rapporter for 2010 var det første året der rapportering på gjennomsnittlig timetall ble gjennomført. I rapporteringen for 2010 oppga menighetene som kom i gjennomføringsfasen i 2008 og 2009 et gjennomsnittlig omfang på 205 timer på sitt trosopplæringstilbud. Dette tallet var basert på et anslag av hvor mange timer som ble tilbudt. I 2011 beregnes omfanget på trosopplæringstilbudet ut fra de tiltakene i menighetenes planer som krysses av som gjennomført. Kirkerådet vurderer

det derfor slik at årets tall på gjennomførte timer er mer nøyaktig og realistisk enn tallet fra 2010. Tallet gjenspeiler trolig også at bispedømmerådene er svært restriktive med å telle med kontinuerlig barne- og ungdomsarbeid inn i de timene som en regnes med i tilbudet til alle døpte. Dette har vært et sentralt tema i bispedømmerådene veiledning til menighetene som har levert inn sine lokale planer til godkjenning i 2011. 190 timer er dermed hovedsakelig uttrykk for omfanget på de tidsavgrensede tilbudene som menighetene gjennomfører.

KIFO har funnet at alle menighetene som er i gjennomføringsfasen i 2011 har levert tiltaksrapporter for 131 timer i gjennomsnitt.⁴

En årsak til den store differansen er at KIFO har brukt tall for alle menighetene i gjennomføringsfasen mens KR, i tråd med avklaringer som ble gjort med departementet i forbindelse med statusrapport i 2011, har utelatt menighetene som kom i gjennomføringsfasen det året det rapporteres for og dermed ikke hadde helårs virkning av tilskuddet. Disse menighetene er helt i startfasen av sitt planarbeid. En annen årsak er at KIFO har tatt utgangspunkt i rapporterte tiltak, mens Kirkerådet har beregnet tallet ut fra tiltak som er beskrevet i planskjemaet og som er krysset av for «gjennomført» i 2011. KIFO peker i sitt notat på at det er en differanse mellom disse tallene, som en i utgangspunktet ville forventet et samsvar mellom. Mulige forklaringer på dette avviket er gjengitt på s. 6 i KIFO-notatet. KR er i dialog med leverandør av rapporteringsverktøyet om hvordan dette kan utbedres.

Departementet reiser i brev av 30.april 2012 til Kirkerådet spørsmål om denne indikatoren allerede for 2012 bør relateres til menigheter i driftsfasen. Kirkerådet vurderer dette som en hensiktsmessig endring som vil gi et bedre inntrykk av hva omfanget på en fullt utbygget trosopplæring er i de menighetene som har fått godkjent plan og arbeidet noen år med å etablere et tilbud i tråd med planen.

⁴ Trosopplæringsreformens status 2011 – Oppslutning, tilbud og resultater (juni 2012), s.5.

Oppslutningen om trosopplæringstilbudet

Oppslutningen om trosopplæringstilbudet beskrives ved indikatoren «Gjennomsnittlig deltakerandel ved et utvalg trosopplæringstilbud i menigheter som er tatt inn i gjennomføringsfasen»⁵. Tallene er basert på oppslutningstall for det enkelte tiltak, hentet ut av rapporteringsverktøyet på www.storstavalt.no 01.februar 2012. Dette tallet ble rapportert fra bispedømmerådene og Kirkerådet til departementet i mars 2012.

Dåpssamtale	95 %
4 – årsbok	52 %
Breddetiltak for 6 – åringer	33 %
Tårnagenthelg	29 %
LysVåken	28 %
Konfirmasjon	87 %
Breddetiltak året etter konfirmasjon	14 %

Dersom en beregner gjennomsnittlig oppslutning om disse tiltakene ved å legge sammen oppslutningsprosenten på de ulike tiltakene og deler på antall tiltak (syv), blir gjennomsnittlig deltakerandel på de utvalgte tiltakene 48,3 prosent. Dersom en beregner oppslutning ved å legge sammen antall døpte og antall deltakere fra målgruppene for de utvalgte tiltakene, blir samlet oppslutningsprosent 49,8.

KIFO hentet ut deltakertall og beregnet oppslutningstall for de utvalgte tiltakene, samt tall for andre tiltak som menighetene har rapportert som gjennomført i mai 2012.⁶ Vi henviser til KIFO sine kommentarer til oppslutningstallene i notatet «Trosopplæringsreformens status 2011 – Oppslutning, tilbud og resultater (juni 2012)».

Tabell 1 Oppslutning om 7 breddetiltak og dessuten andre tiltak i trosopplæringen i 2011. Menigheter i gjennomføringsfasen. Antall og prosent

	Antall døpte i målgr.*	Antall deltakere	Gj.snittlig ant. deltakere pr. tiltak	Andel jenter (%)	Andel oppslutning (%)
Dåpssamtale	16 897	15 680	**	49	93
4-årsbok	21 374	10 671	23	52	50
Breddetiltak 6-åringer	14 626	4 452	16	53	30
Tårnagentene	14 491	4 363	21	57	30
Lys våken	17 676	5 035	21	59	29
Konfirmasjon	26 749	21 749	51	50	81
Breddetiltak året etter konfirmasjon	16 391	2 322	23	58	14
Andre tiltak	276 865	70 582	37	54	26
Totalt 2011	405 069	134 854	34	53	33

Kilde: Database/ressursbank for Størst av alt/Trosopplæringsreformen

* Dette tallet er menighetenes egen rapportering innen Trosopplæringsreformen. Tallene er ikke sjekket mot tilsvarende data fra andre kilder som menighetenes årsstatistikk eller Den norske kirkes medlemsregister.

** Dåpssamtale gjennomføres vanligvis som individuelle samtaler eller gruppesamlinger. Gjennomsnittlig antall deltakere pr. tiltak er derfor ikke noe relevant mål for dette tiltaket, og heller ikke sammenlignbart med tall for de øvrige tiltakene.

Tallene som KIFO sine beregninger er basert på er noe endret i forhold til Kirkerådets og bispedømmenes tall fra februar. Dette skyldes supplering og korrigering i forbindelse med årsrapportsamtalen som bispedømmerådene gjennomfører med hver trosopplæringsenhet i løpet av våren.

Når KIFO sitt tall på gjennomsnittlig deltakerandel er 33 prosent, skyldes dette at de også inkluderer «Andre tiltak». Dersom «Andre tiltak» tas ut, gir KIFO sitt tallgrunnlag en oppslutning på 46,7 prosent dersom en legger sammen andel oppslutning på de syv utvalgte tiltakene og deler på syv. Dersom en beregner gjennomsnittlig deltakerandel ut fra antall døpte og antall deltakere i målgruppen, blir oppslutningen om de utvalgte tiltakene på 50,1 prosent ut fra tallene i KIFO sitt oppsett.

Tallene viser en stigende tendens på nasjonalt nivå, noe en kan forvente etter som tiltakene blir mer etablert. Godt etablerte tiltak som dåpssamtale, konfirmasjonstiden og 4-årsbok har høyest

⁵ Fra 2010 ble metodikken for rapportering på deltakelse endret fra å måle gjennomsnittlig deltakerandel på alle gjennomførte tiltak i alle menighetene som mottok tilskudd til å måle gjennomsnittlig deltakerandel ved et utvalg trosopplæringstilbud i menigheter som er tatt inn i gjennomføringsfasen.

⁶ Trosopplæringsreformens status 2011 – Oppslutning, tilbud og resultater (juni 2012), s.2.

oppslutning, men også de relativt nyetablerte tiltakene LysVåken og Tårnagenthelg har en oppslutning på 30 prosent. KIFO peker på at der ser ut til at tidsavgrensede tiltak med en eller svært få samlinger har større potensiale til å nå bredt ut enn tiltak med flere samlinger.

Samtidig viser menighetenes rapporter at deltakertallene varierer fra år til år. Det er mange årsaker til dette. Tilfeldige variasjoner, været den aktuelle dagen, sammenfallende arrangement osv.

KIFO peker på at korrelasjonsanalyse av oppslutningstallene viser at små kull gir høy oppslutning og store kull lavere oppslutning. Dette illustrerer at de store, tilsynelatende ressurssterke menighetene, har vel så store utfordringer med å nå reformens målsetting om bred oppslutning, selv om de får stor tildeling på grunn av medlemstallet. Små menigheter får lite økte ressurser til reformen men når bredere med de tiltakene de gjennomfører.

Planen skal ivareta lokalt særpreg og selvstendighet samtidig som den nasjonale planen angir retningslinjer både for mål, innhold og omfang som planene vurderes i forhold til. Et eksempel fra Utsira illustrerer utfordringene og mulighetene som ligger i å være en liten menighet:

Som menighet i landets minste kommune og med en geografisk beliggenhet som til tider vanskeliggjør samarbeid med større menigheter er det svært viktig for oss å gjøre trosopplæringen så stedegen som mulig. Dette er spesielt viktig for de minste. De deltar i det miljøet de er kjent og har tilhørighet. Etter hvert som de blir eldre og begynner på videregående skole opprettholdes kontakten med samlinger i regi av soknepresten. Pr 2011 er det 181 medlemmer i menigheten, og inneværende år er det 5 konfirmanter. Vi har som regel 100 prosent oppslutning om dåp og konfirmasjon. Slik har det vært i mange generasjoner. Organisasjonslivet var rikt tidligere, men har de siste tiårene har det sunket til et minimum. Folkekirketenkningen er sterkt fremtredende.[...]. Pendling i arbeidslivet blant folk på Utsira, samt andre aktiviteter, gjør at det blir viktig å være fleksibel mht tids- og møtepunkter.

II. Utvikling og vurdering av lokale planer for trosopplæring

Stiftelsen Kirkeforskning skal i 2012 gjennomføre en evaluering av menighetenes utvikling og bruk av lokale planer for trosopplæring. Rapporten leveres i november.

Å utvikle en lokal plan for trosopplæring innebærer å arbeide med analyse, forankring, tverrfaglighet, frivillighet, helhetstenkning og se kirkens reformer og menighetens planer i samvirke. Å utvikle trosopplæringen innebærer menighetsutvikling. En menighet beskriver dette slik i innledningen til sin lokale plan: «En systematisk og sammenhengende trosopplæring endrer samfunnet, ved at den endrer enkeltmennesker, familiene og menighetssamlingene. Trosopplæring er også menighetsutvikling og menighetsutvikling er samfunnsutvikling.»

Antall godkjente planer

291 sokn skal fra 2012 etter tidsplanen være i driftsfasen i reformen, en fase som kjennetegnes ved at trosopplæringen gjennomføres i tråd med menighetens lokale plan som er godkjent av biskopen. Per juni 2012 har 228 av disse menighetene fått godkjent sine planer. Bispedømmerådene har i sin rapport til Kirkerådet for aktivitet i forbindelse med Trosopplæringsreformen i 2011 gjort rede for status når det gjelder antall godkjente planer og erfaringer med godkjeningsprosessen. Her gjengis noen av årsakene til at planer ikke er godkjent innen utgangen av året som forutsatt. I de fleste tilfeller har det vært snakk om noen måneders forskyvning, men for 63 sokn mangler fortsatt godkjenning. Nord-Hålogaland bispedømme har per august 2012 ikke godkjent noen planer, grunnet

kapasitetsproblemer ved bispedømmekontoret. Bispedømmekontoret har opplyst at arbeidet med godkjenningen av planene blir gjennomført høsten 2012.

Kirkerådet spurte bispedømmerådene om å gjøre rede for deres erfaringer med godkjenning av planer i bispedømmenes rapporter til Kirkerådet om arbeidet med trosopplæringsreformen i 2011. Når det gjelder årsaken til manglende godkjenning av trosopplæringsplaner, viser vi til redegjørelsene i disse rapportene. Et bispedømme begrunner utsettelsen med kapasitetsproblemer ved bispedømmekontoret. Et bispedømme hadde gitt menighetene som startet opp i 2009 frist til mars 2012 for innlevering av plan til godkjenning. De øvrige bispedømmene begrunner utsettelsen med behov for noe mer tid til planprosessen i menighetene og la nye tidsplaner for disse.

Planene skal utvikles i løpet av tre år etter at menighetene kommer med i gjennomføringsfasen. Det første året er det ikke helårs drift, menighetene bruker tiden på å sette seg inn i reformen og å finne fram til en tjenlig organisering. Noen steder tar det tid før man får ansatt medarbeider, og det har også enkelte steder vært vanskelig å få mentortjeneste på plass. Dersom menighetene (noen steder et helt prostirområde) har kommet sent i gang med planarbeidet på grunn av slike forsinkelser, har de fått forlenget sin frist for innlevering av planer til godkjenning.

Flere av bispedømmerådene beskriver prosessen med veiledning og vurdering av planene som tidkrevende og at det er viktig å skape motivasjon for at planarbeidet kan være en ressurs for kvalitet og fortsatt utvikling av menighetens trosopplæringsvirksomhet.

For menighetene som kom i gjennomføringsfasen i 2010, har Kirkerådet opprettholdt målsettingen om å ha planen godkjent innen utgangen av det tredje kalenderåret menigheten mottar trosopplæringsmidler. Kirkerådet har i samarbeid med bispedømmerådene lagt et oppstartsløp og en tidsplan for menighetene i gjennomføringsfasen. For de fleste menighetene er det tilstrekkelig med tid til å organisere seg, ansette medarbeider, blir kjent med reformen og Plan for trosopplæring og utvikle en lokal plan i løpet av denne perioden dersom de gjøres kjent med tidsplanen tidlig.

Dimensjonering av tilbudet i de godkjente planene

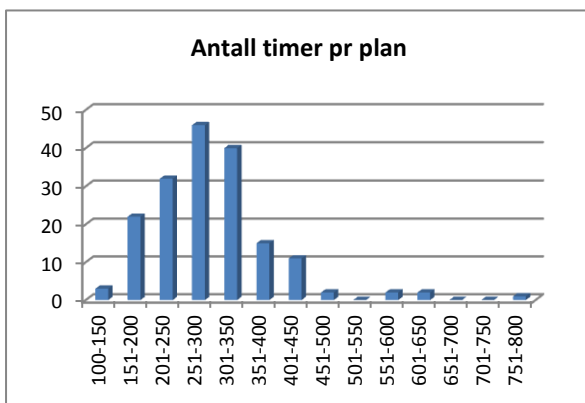
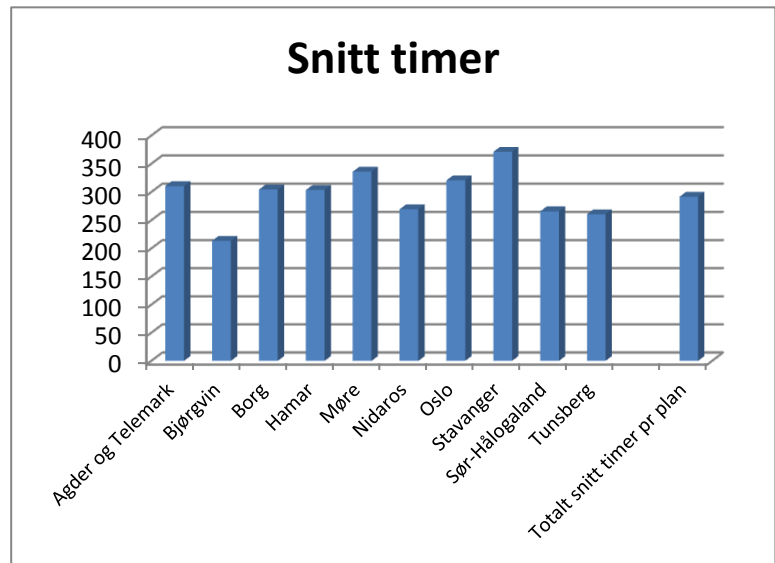
Bispedømme	Snitt timer
Agder og Telemark	311
Björgvin	214
Borg	305
Hamar	304
Møre	336
Nidaros	270
Nord-Hålogaland	---
Oslo	321
Stavanger	371
Sør-Hålogaland	266
Tunsberg	261
Totalt snitt timer pr plan	292

De godkjente planene har et gjennomsnittlig omfang på 292 timer. Hovedtyngden av planene (118) har et omfang på mellom 200 og 350 timer. 25 planer har et omfang på under 200 timer og 33 planer har et omfang på mer enn 350 timer, hvorav syv planer har mer enn 450 timer.

Forskjellene mellom bispedømmene kan dels være uttrykk for at det er ulik grad av kontinuerlig arbeid med bred oppslutning i bispedømmene. Det er også store ulikheter når det gjelder timeantall mellom menigheter i samme bispedømme, jfr. eksempelet fra Agder og Telemark som er gjengitt nedenfor.

En annen årsak til ulikhetene mellom bispedømmene når det gjelder antall timer i de godkjente planene kan være at noen bispedømmer er mer restriktive i sin veiledning i forhold til å inkludere kontinuerlig arbeid i planen i noen bispedømmer.

Bispedømmenes veiledning når det gjelder hvilke tiltak som kan regnes som breddetiltak, og det dermed beregnes timer av i menighetenes planer, er gjennomgående restriktiv. Dette innebærer at

kontinuerlige tiltak i liten grad er medregnet i menighetenes lokale planer som tiltak det telles timer på. Dette innebærer at søndagsskole/ leirtilbud/ ledertreningsopplegg ikke inngår i timene som rapporteres som gjennomførte trosopplæringstiltak. Teknisk er dette løst gjennom at det er to tiltakslistene i menighetenes planer: 1) Tiltak i en systematisk og sammenhengende trosopplæring for alderen 0-18 år, 2) Andre tilbud til barn og ungdom i regi av menigheten og/eller barne- og ungdomsorganisasjoner.

Kirkerådet vil i samarbeid med bispedømmerådene undersøke planene som er godkjent i 2012 for å vurdere om kontinuerlige tiltak i for liten grad inngår i menighetenes trosopplæringstilbud. Kirkerådet har i notatet til bispedømmerådene om godkjenning av lokale planer (mai 2011) gitt flere eksempler på hvilken rolle det kontinuerlige arbeidet kan ha i trosopplæringsplanen som ansvarlig eller samarbeidspartner for breddetiltak, som linjevalg eller som del av flere parallelle tilbud for et aldersspenn.⁷

Noen menigheter har en befolknings sammensetning som gjør at ikke alle aldersgrupper er representert i soknet. Dette kan medføre at planen får et mindre omfang enn 315 timer.

Trosopplærings dimensjoneringsnorm ble i reformens forarbeider brukt til å vurdere ressursbehovet i forhold til den undervisningen som er blitt borte fra skolen og som kirken nå skulle gi gjennom en styrket opplæring. Denne beregningen førte til en økonomisk ramme på 550 millioner kroner i 2000⁸. Stortingsvedtaket i 2003 opprettholdt dimensjoneringsnormen, men senket finansieringen til 250 millioner i 2003-kroner. Kirken har valgt å forholde seg til denne ambisiøse målsettingen og videreført den i Plan for trosopplæring, til tross for vesentlig reduserte rammevilkår. Kirkerådet vil

⁷ Notat om godkjenning av lokale planer for trosopplæring fra Kirkerådet til bispedømmerådene 27.05.2011, punkt 6.3.

⁸ NOU 2000:26 «Til et åpent liv i tro og tillit»

følge utviklingen både når det gjelder omfanget som menighetene legger inn i sine planer og hva de faktisk makter å gjennomføre. Vi viser til sitat om opplæringens omfang fra komiteinnstillingen i forbindelse med behandlingen av reformen i mai 2003. (Innst. S nr.200 -2002-2003):

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og representanten Simonsen, viser til at Regjeringen foreslår at trosopplæringen skal ha et omfang på 315 timer. Timetallet er videre fordelt på ulike alderstrinn. Flertallet mener at en modell for opplæringen som tar utgangspunkt i antall timer definert av et kirkelig organ, lett får karakter av tradisjonell skoleopplæring. Flertallet mener timetallet må anses som en veiledende dimensjoneringsnorm, og ikke som mål for det antall timer hvert barn skal ha. Flertallet vil understreke at ingen må bruke dette som et rammetimetall og lage systemer for timetelling. Flertallet mener opplæringen må organiseres med fokus på innhold og bredde og ikke på telling av timer.

Flertallet vil understreke at det er den enkelte menighet som ut fra lokale forhold skal organisere og vedta rammene for innholdet i opplæringen.

Flertallet vil understreke at det innenfor de sentrale rammer skal være rom for stor lokal tilpasning og fleksibilitet.

I det følgende gjengis to eksempler, som utgjør topp og bunn i timestatistikken i godkjente planer i Agder og Telemark, men som ytre sett ser nokså like ut:

Veaårshei (Aust Agder, innlandskommune) : Har fått godkjent en plan på 155 timer. Timene er jevnt fordelt over alderstrinnene og har et bra innhold. Har totalt 1160 medlemmer innen Den norske kirke. Har ca. 15 barn på hvert årstrinn. Bedehusene og frikirkene har mye barne- og ungdomsarbeid. Dette har de ikke klart å inkludere i planen på en slik måte at det gir uttelling i timeberegningen. De har kun kr. 85 000 i tilskudd til trosopplæring, ingen givertjeneste, og ingen ansatte spesifikt på undervisning. Presten er engasjert men jobber litt alene. Det er ikke så mange frivillige engasjert. Ut ifra disse forholdene er det vanskelig å komme opp i mer enn 155 timer.

Sønedeled (Aust Agder, kystkommune) : Har fått godkjent en plan på 645 timer. Timene er jevnt fordelt over alderstrinnene og har et bra innhold. Har totalt 1251 medlemmer innen Den norske kirke. Har ca. 17 barn på hvert årstrinn. Bedehusene og Frikirken har mye barne- og ungdomsarbeid. Dette har de klart å inkludere i planen slik at det kan beregnes timer på det. De har en lang tradisjon på at hele bygda deltar i barneforeningene og de er aktive på å reklamere for tilbudene. Det kontinuerlige arbeidet har så stor oppslutning at det er «breddetiltak». De har kun kr 94 000 i tilskudd til trosopplæring, men har givertjeneste og samarbeid med Frikirken. De har trosopplæringsmedarbeider og ungdomsprest takket være en aktiv givertjeneste. Sokneprest, ungdomsprest, trosopplærer og trosopplæringsutvalg jobber bra sammen og har en høy motivasjon. De klarer å få med seg mange frivillige. Ut ifra disse forholdene går det faktisk an å komme opp i 645 timer.

Bispedømmekontoret gir følgende refleksjoner rundt timeberegning i trosopplæringsplanene:

- Det er stor forskjell på hva som er realistisk å få til i den enkelte menighet.
- Det er viktig å forstå lokalkulturen for å vurdere hva som er realistisk.
- De som klarer å få til et godt samarbeid med organisasjonene/bedehusene kommer lettere i havn med å klare 315 timer. Samarbeidet innebærer å jobbe strategisk i forhold til bredde på oppmøte, rapportering og systematisk innhold i samarbeid med det kontinuerlige arbeidet som gjennomføres i regi av barne- og ungdomsorganisasjonene og bedehusene.
- Det er litt uavklart hvor viktig det er å strekke seg mot 315 timer.
- Mange undrer seg over at materiell til utdeling ikke gir uttelling på timeantallet. Burde det vært en timestandard på materiell som deles ut?

- Mange synes det er alt for lite ressurser når kravene er så høye på timeantall og breddetenking. 320 kr per døpte er alt for lite for mange små menigheter når målet er 315 timer med undervisning.

Biskopens godkjenning av lokal plan

Bispemøtet drøftet i sak 34/10 godkjenning av lokale planer for trosopplæring og gjorde følgende vedtak:

Bispemøtet drøftet premisser for biskopens godkjenning av lokale trosopplæringsplaner. Biskopene er opptatt av å forvalte godkjenningsmyndigheten på en konstruktiv måte og legge til rette for gode prosesser mellom menighet og biskop. Når det gjelder spørsmålet om klageinstans, ser ikke Bispemøtet det som hensiktsmessig. Bispemøtet ser nødvendigheten av å tydeliggjøre troens kjernestoff.

Plan for trosopplæring «Gud gir – vi deler» sier følgende om biskopens godkjenning: *Biskopen vurderer planens innhold, mål, realisme og systematikk ut fra retningslinjene i den nasjonale planen og lokale forhold.* Eksempler fra bispedømmekontorene viser at biskopene henviser til Plan for trosopplæring sine grunnleggende forutsetninger i sin vurdering av planene («Gud gir – vi deler» kap.4, s.18):

- *Trosopplæringen skal være systematisk og sammenhengende når det gjelder innhold og oppbygning.*
- *Den skal være helhetlig og ha et visst omfang.*
- *Den skal være for alle døpte, med det antall og mangfold som det innebærer.*

Noen av bispedømmene har hatt gode erfaringer med å involvere prost og kirkeverge i vurderingen av planene. Dette bidrar til forankring av trosopplæringsplanen i arbeidsgiverlinjen til medarbeiderne som skal realisere planene lokalt.

På de fleste bispedømmekontorene har flere av kirkefagrådgiverne vært involvert i vurdering av planene. Dette er en god måte å følge opp reformens helhetlige læringssyn og en forståelse av at trosopplæringen må være integrert i menighetens ordinære virksomhet.

En gjennomgående erfaring som meldes fra alle bispedømmene er at det er vanskelig å gi gode retningslinjer når det gjelder forholdet mellom kontinuerlige og tidsavgrensede tiltak i planene. Følgende kommentar illustrerer dette:

Det har også vært noen runder for å skille mellom kontinuerlige tiltak og punktuelle breddetiltak. Flere av menighetene fører fremdeles timer for de kontinuerlige tiltakene. Det er derfor et stadig behov for veiledning på dette området. Det er viktig å hjelpe menigheter som har mange kontinuerlige tiltak til å se hvordan de kan satse mer på breddetiltak. Denne omstillingsprosessen er særlig krevende for de som har et stort kontinuerlig barne- og ungdomsarbeid.

Dialogen med bispedømmene viser at en i godkjenningsprosessen ofte støter på spørsmålet om «hva som teller» som trosopplæring. Det er viktig å holde fast både på reformens breddeintensjon og dimensjoneringsnorm. Kirkerådet er i dialog med barne- og ungdomsorganisasjonene om hvilken rolle det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet kan ha i menighetenes systematiske og sammenhengende trosopplæring for alle døpte. Dersom menighetenes fokus på å bygge ut tidsavgrensede breddetiltak fører til en nedprioritering av kontinuerlig arbeid som søndagsskole og korarbeid, er dette en utilsiktet og uønsket effekt av planarbeidet. For sterk vektlegging av antallet timer kan også ta oppmerksomheten bort fra innhold og systematikk som sentrale element i en læreplan.

Kirkerådet sendte i mai 2011 et notat til bispedømmeadministrasjonene med henvisninger til de retningslinjene som ligger i «Gud gir – vi deler» og tildelingsbrev til fellesrådet når det gjelder godkjenning av planer. Notatet ble oversendt departementet i juni 2012. Notatet inneholder også omtale av anliggender som er identifisert i dialogen med biskopene og rådgiverne for å bidra til en så ensartet praksis som mulig i vurderingen av planene. Temaet følges opp i forbindelse med vurdering av planene som skal godkjennes høsten 2012.

III. Læringsmål

Vi viser til notatet fra KIFO, der de ut fra data som er innhentet fra ansatte og foresatte gir noen refleksjoner rundt deres vektlegging av reformens målsettinger. KIFO peker på utfordringene knyttet til å måle læring på nasjonalt nivå i en reform som bygger på et sosiokulturelt læringsbegrep og et flerdimensjonalt religionsbegrep som uttegnes i lokale planer:

Det vil opplagt være store variasjoner i hvilke indikatorer som kan si noe om realiseringen av så forskjellige og til dels noe diffuse læringsmål. For noen læringsmål er et relevant kriterium hvorvidt barn og unge gjennom deltakelse har tilegnet seg kunnskap om bestemte deler av den kristne tradisjon og innholdet i den kristne tro, og hvorvidt de har utviklet ferdigheter og fortrolighet med ritualer og gudstjenestefeiring. For læringsmål knyttet til identitet, personlig utvikling og livstolkning er det selvsagt mye vanskeligere å fastsette et entydig og målbart kriterium for hvorvidt dette er oppnådd. Men et indirekte mål kan være data som beskriver i hvilken grad barn og unge har reflektert over, snakket om eller vært opptatt av spørsmål knyttet til tro og livssyn og eget liv. For læringsmål knyttet til konkret avgrens- og identifiserbare prosesser som gudstjenestedeltakelse, erfaringer med kristne ritualer og kirkens sakramenter, bibellesning eller andre former for kirkelige praksiser, er deltakelse i og oppslutning om trosopplæringstiltak samtidig også et mål på realisering av læringsmål, ikke bare et uttrykk for aktivitet i reformen.⁹

KIFO peker på risikoen for at reformens virksomhet dreies i retning av de målene som lettest lar seg konkretisere og utmynte i målbare indikatorer for læringsutbytte, i strid med grunnleggende politiske og kirkelige forutsetninger for reformen.

Målformuleringer i de lokale planene

De lokale planene inneholder både hovedmål for trosopplæringen, delmål for aldersfasene og mål for det enkelte tiltak.

En kan skille målene i to hovedtyper: 1) Mål for menigheten, som uttrykkes gjennom formuleringer av typen «Å være lærende fellesskap/ være åpen, synlig og tilstede...». 2) Mål for den enkelte deltaker: «Bli hos Kristus, bli kjent med den treenige Gud, lære ulike sider ved troen og om kirken, finne sin plass i menigheten, styrke troen».

De fleste planene har hovedmålsettinger som baserer seg på Trosopplæringsreformens formål slik det er beskrevet i Plan for trosopplæring:

En systematisk og sammenhengende trosopplæring for alle døpte i alderen 0-18 år som vekker og styrker kristen tro, gir kjennskap til den treenige Gud, bidrar til livstolkning og livsmestring og utfordrer til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv.

⁹ Trosopplæringsreformens status 2011 – Oppslutning, tilbud og resultater (juni 2012), s.9.

Disse målformuleringene gir uttrykk for reformens breddeperspektiv, trosopplæringens innhold og beskriver mål knyttet til utvikling av holdninger og deltakelse.

Mange planer henviser også til forpliktelsen i dåpsliturgien: *«Be for barnet, lære det selv å be, hjelpe det til å bruke Guds ord og Herrens nattverd for at det kan bli hos Kristus når det vokser opp, likesom det ved dåpen blir forenet med ham.»*

Menigheter som har utarbeidet lokale strategidokument for menigheten, knytter ofte trosopplæringsplanens mål til denne.

I de planene som har delmål for ulike aldersfaser synliggjør disse ulike profiler, tilpasset livsfasen til barnet/ ungdommen og deres familier. I en plan uttrykkes dette ved å knytte et begrep til hver av aldersfasene: *0-5 år Relasjon, 6-12 år Fortelling, 13-18 år Valg*. For aldersgruppen 0-5 år er målformuleringene knyttet til kontakt og samarbeid med hjemmet. Innholdet fokuserer på å praktisere tro i hjemmet gjennom aftenbønn, feiring av høytider, erfare omsorg og trygghet i familien og menighetens fellesskap. For 6-12-åringene er det fokus på bibelfortellinger, utforskning av kirkehuset, lære om symboler og kirkekunnskap, samt medvirkning i gudstjenester. For aldersgruppen 13-18 år legges det vekt på helhetlig forståelse av kristen tro, livstolkning og livsmestring, selvbilde, valg og medarbeiderskap.

Trosopplæringens innhold beskrives gjennom målformuleringer knyttet til å gi/ få kunnskap om kirkens tro og tradisjon, Bibelen, kjernetekster, høytidene, sanger og salmer, samt kjennskap til den treenige Gud. En menighet beskriver målsettingen når det gjelder trosopplæringens innhold slik:

«Vi ønsker spesielt å formidle kjernetekstene fra Bibelen, truedkjenninga, treeinga, Fadervår og bøn, kunnskap om gudstenesta og sakramenta, kyrkja og kristendomen som kulturbærer.»

Mål knyttet til **utvikling av identitet og tilhørighet til troen og til kirken** uttrykkes gjennom formuleringer av typen:

- Erfare og delta i menighetsfellesskap i gudstjenesten, barne- og ungdomsarbeid og samvirke mellom menigheten og hjemmet.
- Få et forhold til sin kirke/ høre til/ kjenne seg hjemme i kirken.
- Finne sin plass i menighetens fellesskap.

«Alle mellom 0-18 år skal få en helhetlig og systematisk opplæring i den kristne tro slik at de kan oppleve seg elsket og erfare at troen er viktig i livet.»

Et eksempel på hvordan mål knyttet til **livstolkning og livsmestring** er beskrevet: *«Opplæringen skal hjelpe barn og unge til å bli «gagns mennesker» ved at de får relevant og kvalifisert hjelp til livstolkning og livsmestring, trygghet på den kristne kulturarven og kjennskap til kristne og humanistiske verdier.»*

De fleste planene inneholder handlingsmål om å **utfordre til deltakelse og medarbeiderskap** i kirke og samfunnsliv.

Vurdering av mål i menighetenes lokale planer

Målformuleringene, både når det gjelder hovedmål, mål for aldersfasene og mål for de enkelte tiltakene, viser at menighetene bygger sine planer på reformens helhetlige læringssyn. Målene

innebærer både kunnskap om tro og kirke, kjennskap til den treenige Gud, kirkens tro og tradisjon og opplevelse av fellesskap og deltakelse i kirkens liv og tjeneste. Målene er prosessuelle, noe som er naturlig i og med at planen er for en systematisk opplæring over 18-år. Når målet er å gi hjelp til livstolkning og livsmestring, er det ikke så lett etter et enkelt trosopplæringstiltak å vurdere hvorvidt dette tiltaket har bidratt til dette. Noen målformuleringer fokuserer på hva menigheten skal gjøre eller gi. Andre mål fokuserer på hva barn og unge skal oppleve, erfare, bli fortrolig med, bygge relasjoner, skape fellesskap, vekke nysgjerrighet, motivere, skape interesse og undring. Det er lettere for menighetene å måle/ vurdere mål som beskriver hva som er gjort og hvor mange av de inviterte som deltok enn mål som beskriver hva barn og unge har lært/ erfart. KIFO påpeker at de ansatte i størst grad opplever at deltakerne på trosopplæringstiltakene utvikler seg når det gjelder målsettinger som «Positive erfaringer med menighet og gudstjenesteliv» (79 prosent), «Kunnskap om kirkens tro og tradisjoner» (74 prosent) og «Tilegner seg sentrale kristne verdier» (60 prosent). Når de ansatte i mindre grad gir uttrykk for at barn og unge utvikler seg i forhold til målene «Får styrket sin egen religiøse tro» (48 prosent) og «Får et personlig forhold til Jesus» (39), kan dette være uttrykk for at dette er mål som er vanskelige å vurdere. Noen av menighetenes kommentarer til måloppnåelse for enkelttiltak bekrefter dette:

- *Vanskelig å vurdere hva ungene sitter igjen med.*
- *Flere av målene er vanskelig målbare i helgen. Vi vet for eksempel ikke hvor mange som gikk hjem og leste Bibelen. Men av det vi vet så fenet historiene dem, og de hadde en utrolig innsats i de diakonale tiltakene. Vi fikk veldig gode tilbakemeldinger fra både barn og foreldre.*
- *Vi gjennomførte det planlagte programmet, og gikk dermed gjennom alle målene, men det er ikke målbart for oss om foreldrene tok med seg tipsene hjem og jobbet videre med dem.*
- *Hvor trygge de er blitt på å synge aftenbønn ol er vanskelig å vite, men de har i hvert fall lært noen alternative sanger.*

IV. Utvikling av ressurser for menighetenes planarbeid og nasjonale breddetiltak

Kirkerådet og bispedømmerådene støtter opp under menighetenes lokale planarbeid med opplæringstiltak, tilrettelegging av tekniske verktøy, utvikling av ressurser for grunnlagsarbeid og opplegg for breddetiltak.

Begrepet breddetiltak er både et uttrykk for at tiltaket er utbredt, i og med at det inngår i trosopplæringstilbudet i mange menigheter, samtidig som det får relativt bred oppslutning fra målgruppene det retter seg mot. Nasjonale breddetiltak er konsept som er utviklet av Kirkerådet, ofte i samarbeid med barne- og ungdomsorganisasjonene, med ressursstoff for å gjennomføre trosopplæringstiltak mot bestemte aldersgrupper. Noen av disse nasjonale breddetiltakene gjennomføres på samme tid over hele landet. Andre er ikke knyttet til en spesiell tid, men er ressurser for å gjennomføre tiltak som inngår i trosopplæringsarbeidet i mange menigheter. De nasjonale breddetiltakene utgjør byggeklosser som menighetene kan velge å inkludere i sin lokale plan. Trosopplæringsreformen er en erfarings basert reform som vektlegger lokalt utviklingsarbeid. De nasjonale breddetiltakene har utspring i lokale opplegg som har fungert godt og allerede har fått en viss utbredelse. Det er viktig å ha bevissthet om at det ligger en grad av nasjonal styring i utviklingen av slike ressurser, men metodikken i Plan for trosopplæring legger til rette for at lokale tradisjoner og særpreg blir ivaretatt.

Plan for trosopplæring beskriver i Vedlegg 3 eksempel på kjernetiltak som kan danne en stamme i menighetens lokale plan. Kirkerådets utvikling av nasjonale breddetiltak skjer i tråd med denne listen, samtidig som det er åpenhet for at utviklingsarbeidet i menigheter og organisasjoner kan vise også andre tiltak som har potensiale til å bli utbredt og få bred oppslutning.

Breddetiltak

Dåpssamtale, 4-årsbok og konfirmasjon, og i noen grad dåpsklubb for 6-åringer, er breddetiltak som var godt innarbeidet i lang tid før trosopplæringsreformen. Dette er videreført i Plan for trosopplæring og inkluderes i menighetens lokale planer. For å støtte opp under godt etablerte tiltak har det blitt utviklet informasjonskampanjer knyttet til konfirmasjon og dåp, med annonsering på sentrale nettsteder og informasjonsmateriell til menighetene.

LysVåken, et opplegg med overnatting i kirken for 11-åringer, ble lansert til advent 2008 og Tårnagethelg for 8-åringer med fokus på kirkehus og høytider i januar 2011. Om lag 600 menigheter gjennomførte disse tiltakene i 2011.

KodeB er det nyeste breddetiltaket som Kirkerådet lanserte på Trosopplæringskonferansen i oktober 2011. Dette er et opplegg over fem samlinger for 11/12-åringer om Bibelen. Tiltaket inneholder en programpakke for menigheten med filmminnslag, aktiviteter og innhold. Opplegget er utviklet av en arbeidsgruppe med representanter fra Bibelleseringen, Bibelselskapet, Acta, Norsk Luthersk Misjonssamband, IKO og flere menigheter. Ca. hundre menigheter registrerte seg som arrangører av KodeB da det ble gjennomført for første gang i januar 2012. Tilbakemeldingene fra menighetene som gjennomførte opplegget er at konseptet fungerte godt, men det var mer krevende å rekruttere både medarbeidere og deltakere til KodeB, enn til Tårnagethelg og LysVåken. Dette er i tråd med KIFO sin refleksjon om at tidsavgrensede tiltak med flere samlinger er vanskeligere å få god oppslutning om enn tiltak med et eller svært få samvær. Det er også en større jobb for menighetene å arrangere tiltak av lengre omfang. En lokal plan for trosopplæring over 18 år med et omfang på 315 timer må bygges opp av en kombinasjon av punktuelle tiltak, som LysVåken, opplegg med noen ukers varighet og lengre opplæringsperioder, som konfirmasjonstiden.

Utvikling av opplegg i 2012

Dåpsfasen og babysang

Det er vanlig at menigheten i forkant av dåp har en dåpssamtale med foreldrene til dåpsbarnet. Dette møtet er en fin mulighet til å samtale om samvirke mellom hjem og kirke om trosopplæring. De siste årene har mange menigheter etablert tilbud om opplegg rettet mot barn og foreldre i permisjonstiden. Et tilbud som mange menigheter har er babysang. Der lærer foreldrene kristne barnesanger som de kan bruke hjemme, de blir kjent med andre småbarnsforeldre og mange kommer inn i menighetens arbeid gjennom sitt møte med babysang.

Det er de siste årene utviklet gode opplegg rundt babysang i kirken, og mange har deltatt på kursholderkurs. Kirkerådet ønsker å samle disse ressursene og gjøre de lett tilgjengelige for menighetene på et nettsted for å stimulere flere menigheter til å sette i gang slikt arbeid og gi ressurser til de som allerede er i gang. Der vil det også være forslag til babysang- og småbarnsgudstjenester. Det er nedsatt en arbeidsgruppe med deltakere fra menigheter, IKO, Ung Kirkesang og Frelsesarmeen for å samle ressursene som skal være med på et ressurssted. Dette er planlagt lansert i oktober 2012.

Nettstedet vil også inneholde ressurser for kontakt mellom hjem og menighet i dåpsfasen og hvordan en kan styrke dåpssamtalen. Nettstedet «Barn og tro» ble utviklet av Nordberg og Maridalen menigheter i prosjektperioden som en ressurs til trosopplæring i hjemmet. Nettstedet er nå lagt inn under kirken.no. Dette er ment som et sted hvor foreldre, faddere, besteforeldre og andre som har kontakt med barnet kan få tips og inspirasjon til trosopplæring. På nettstedet er det både informasjonsstoff om dåp, om kirken og kirkeåret og konkrete tips, for eksempel hvordan en kan feire dåpsdagen.

Ressurser for året etter konfirmasjon

Det har over flere år vært arbeidet med å styrke arbeidet med aldersgruppa 15-18 i trosopplæringen gjennom utlysning av utviklingsprosjekt, konsultasjoner, konferanser og arbeidsgrupper.

Det er viktig å bygge videre på kontakten kirken har fått med de unge i konfirmasjonstiden.

Kirkerådet har de siste årene gitt utviklingsmidler til flere forskningsprosjekt med fokus på hvordan ungdom opplever konfirmasjonstiden og årsaker til at de fortsetter i kirkelig aktivitet etter denne. Foreløpige resultat fra forskningsprosjektet «Tiden etter konfirmasjonen»¹⁰ dokumenterer at positive erfaringer fra konfirmasjonstiden er viktig for videre deltakelse. Mange ungdom erfarer at det sosiale miljøet blant ungdom i menigheten er unikt. Ulike aktiviteter relativt kort tid etter konfirmasjon kan sees på som en forlengelse av konfirmasjonstiden.

Avgjørende for videre deltakelse i menighetens ungdomsmiljø etter konfirmasjon er følelsen av å være inkludert, del av et trygt fellesskap, verdsatt uten å prestere, leke selv om en er ung, få ansvar slik de voksne har, utvide kunnskapen om Bibelen, gjøre ting en aldri har gjort før, og være sammen med andre ungdom på måter som en ellers ikke er.

Prosjektet «Hvorfor ble du med videre»¹¹ undersøkte faktorer som er avgjørende for at konfirmanter velger å bli med i kristent ungdomsarbeid etter konfirmasjonstiden og hvordan kristen identitet kan vokse fram gjennom konfirmasjonstiden. Undersøkelsen viser at erfaringer med kristne praksiser som bønn, lovsang og nattverd, særlig i forbindelse med leir, har bidratt til å utvikle selvforståelse som kristen. Ungdom ser ikke nødvendigvis sammenhengen mellom leirerfaringene og menighetens gudstjenestefellesskap.

I 2012 og 2013 utvikles det ressursmateriell for menighetene med maler for organisering og innhold ut fra gode erfaringer/elementer fra menigheter og organisasjoner. Det er satt i gang arbeidsgrupper sammensatt av representanter fra disse. Tiltakene skal testes ut i menigheter – gjerne i samarbeid med organisasjoner.

Det utvikles opplegg for «KonfirmantReunion» året etter konfirmasjon, gudstjenester og gruppeopplegg for aldersgruppa 15-18 år. Tiltakene skal ha god kvalitet, være gjennomførbare for menigheten og være relevante for ungdommene

Ressursbank

Kirkerådet har bygget opp nettstedet www.storstavalt.no med informasjon om Trosopplæringsreformen og ressurser for menighetenes utøvende trosopplæring. Her har det fra tidlig i forsøksfasen vært mulig å søke i menighetenes tiltaksrapporter for å dele ideer og opplegg.

¹⁰ <http://www.kirken.no/storstavalt/prosjekt/?event=report&projectID=1586&reportid=1548&year=2010>

¹¹ Morten Holmquist: «Hvorfor ble du med videre? Et pilotprosjekt om trosopplæring» Det teologiske menighetsfakultet.

Funksjonen har hatt vesentlige begrensninger og volumet av rapporter er blitt så stort at Kirkerådet lenge har sett behov for en redaksjonelt bearbeidet ressursbank. Høsten 2012 lanserer Kirkerådet derfor en digital ressursbank for å støtte opp under menighetenes planarbeid og utøvende trosopplæring. Ressursbanken skal være et redskap for erfaringsdeling og inspirasjon.

Strukturen skal være gjenkjennelig i forhold til plan for trosopplæring og formidle ressurser som er utviklet i menigheter, organisasjoner og av Kirkerådet. Innhold vil være ressurser for planprosessen, ressursidene som er etablert for de enkelte breddetiltakene, gode opplegg fra menigheter og ressursmaterieell fra forlag og organisasjonene.

V. En trosopplæring for alle døpte

Presentasjonen av oppslutningstallene fra menighetenes tiltaksrapporter viser at reformens målsetting om en trosopplæring for alle døpte er en stor utfordring, både når det gjelder antall og mangfold. Å få bred oppslutning om tiltak som gjennomføres på fritiden stiller store krav til informasjonsarbeid, innhold og kvalitet. Gjennom hele forsøksperioden har oppslutningstallene vist en stigende tendens, noe en kan forvente etter hvert som tilbudet bygges ut og blir kjent.

KIFO peker i sin gjennomgang av deltakertallene på at kjønnsfordelingen er relativt jevn med en liten overvekt av jenter på 53 prosent. Andelen jenter øker med lavere oppslutning og eldre aldersgrupper (58 prosent på tiltak året etter konfirmasjon).

Reformens måling av oppslutning gjennom rapporteringen bidrar til å holde fokus på breddeperspektivet. Bredde i trosopplæringen innebærer å utvikle tilbud som rommer mange og ivaretar mangfold. Barn og unge lever i ulike familiesituasjoner. Familier har ulik grad av ressurser når det gjelder oppfølging. Mange barn og unge flytter mellom to hjem. Noen bor i midlertidige familier og tidvis i institusjon.

I tillegg til godt pedagogisk planarbeid og kvalitet på gjennomføringen av tilbudene, medfører trosopplæringen godt informasjonsarbeid. Informasjonen retter seg mot foreldre de første leveårene, og med økende alder mot både barn og foreldre. KIFO sin foreldreundersøkelse viser at både barna og foreldrene opplever det svært positivt når barnet får brev i posten adressert til seg selv.

Trosopplæring i ungdomsfasen

Rapporteringene fra menighetene viser at det er 14 prosent oppslutning på tiltak året etter konfirmasjonen. Det er vesentlig færre tiltak for denne målgruppen enn for de andre utvalgte tiltakene som danner grunnlag for beregning av oppslutning om trosopplæringen.

KIFO peker på en aldersmessig tydelig definert målgruppe og et velkjent, gjenkjennelig opplegg er faktorer som bidrar til god oppslutning. Det er en utfordring å skape nye tradisjoner i ungdomsfasen. Det tar tid å bygge opp, og menighetene utfordres til å tenke annerledes enn man har gjort i fasene før konfirmasjonen. Kirkerådet arbeider for å legge til rette for at menighetene får tilgang til gode ressurser på dette.

Erfaringene i konfirmasjonstiden, både når det gjelder innhold og etablering av relasjoner, vil være avgjørende for motivasjon til å delta på tiltak etter konfirmasjonen. Hvis de har positive opplevelser

er det mer sannsynlig at de vil være med videre. Å legge ressurser i konfirmantarbeidet danner et godt grunnlag for oppslutning om tiltak etter konfirmasjon.

Utfordringene i forhold til breddetiltak og deltagelse i ungdomsfasen etter konfirmasjonen har sammenheng med flere faktorer:

- Mange menigheter har arbeid for ungdom etter konfirmasjonen, men dette er kontinuerlig arbeid som klubb, ungdomskor, ledertrening, speiding eller KRIK. Dette arbeidet rapporteres ofte ikke som del av menighetens trosopplæringsplan siden det ikke er lagt til rette for at hele målgruppa deltar på dette.
- Ungdom har mange tilbud i fritiden. Innhold, sosialt miljø og hvorvidt tilbudet møter et behov hos de unge vil være avgjørende for hvorvidt de unge prioriterer å delta.
- En suksessfaktor i arbeidet med denne fasen er at unge selv er med å planlegge, reklamere og gjennomføre tiltaket. Unge vet hva unge er opptatt av, hvilke tema og utfordringer de møter i hverdagen. Sammen med unge medarbeidere vil trosopplæringstiltakene kunne relatere disse temaene til tro, kristen etikk og sentrale livsvalg.

Kommunikasjon

God medlemskommunikasjon er, sammen med et godt omdømme, en forutsetning for at trosopplæringstilbudene får god oppslutning. De eksterne målgruppene (unge og foresatte) er eksponert for en massiv strøm av informasjon. For å nå fram med informasjon om kirkens aktivitetstilbud må kommunikasjonen ha et høyt kvalitetsnivå.

Fagområdet kommunikasjon og PR er fortsatt et satsingsfelt for reformen. Det har vært jobbet målbevisst med internkommunikasjon, medlemskommunikasjon og mediekontakt siden reformens oppstart. Kommunikasjon er tema ved innføringskurs i menigheten/prostiet. Videre er det i 2012 utviklet og gjennomført et heldagsseminar for bredden av medarbeidere i et av bispedømmene. Denne modellen er tenkt gjennomført i flere bispedømmer. Kommunikasjon er også tema i seminarprogrammet på den årlige Trosopplæringskonferansen.

Medlemskommunikasjon

Fra Kirkerådets side legges det til rette for økt profesjonalitet i medlemskommunikasjonen. Et nettbasert verktøy for generering av trykksaker til medlemskommunikasjon er etablert og har per august 2012 ca. 500 medarbeidere som brukere. Alle breddetiltakene, inkludert KodeB som ble lansert i oktober 2011, har et sett av kommunikasjonsverktøy som inkluderer visuell profil (logo mm), maler for kommunikasjonsmateriell og profilartikler. Breddetiltakene genererer mye presseomtale og fungerer godt som erfaringsgrunnlag for pressekontakt og det å få oppmerksomhet i mediene.

Den nasjonale kampanjen rettet mot potensielle konfirmanter utvides for hvert år ved at nye kommunikasjonskanaler tas i bruk. Hovedelementet er en informasjonsbrosjyre som sendes i posten til alle født i det aktuelle årskullet. Nettsteder konfirmant.no, som er tenkt som et supplerende medium, er utvidet med eget nettsted tilpasset smarttelefoner. Konfirmantkampanjen omfatter også annonsering på Facebook og Google.

Menighetenes nettsteder varierer sterkt i form og innhold, men trosopplæring er blitt et eget tema på svært mange lokale nettsteder. Når det nye trippelnettlet til Den norske kirke realiseres, vil menighetenes nettsider bli mer strømlinjeformede og funksjonelle for effektiv

medlemskommunikasjon. Vi ser en sterk økning i menighetenes bruk av Facebook i sin kommunikasjon med unge. YouTube brukes for deling av film og bilder fra lokale arrangementer og fungerer godt som «minnealbum» for arrangementsdeltakere og markedsføring overfor nye deltakere.

Internkommunikasjon

Nettstedet kirken.no/størstavalt er primært for medarbeidere i trosopplæringen og inneholder blant annet ressursmaterieell for utvikling av trosopplæringsplaner, lokale innføringskurs, kommunikasjonsmaterieell og introduksjonsfilmer som særlig retter seg mot nye medarbeidere. Rapportering skjer også via nettstedet og tiltaksrapportene fungerer som ressursbank for deling av ideer, praktisk hjelp og inspirasjon til planlegging og gjennomføring av trosopplæringstiltak. Et elektronisk nyhetsbrev med artikler om lokale tiltak, fagartikler om trosopplæring og informasjon om nasjonale og regionale begivenheter er sendt ut åtte ganger til 2200 abonnenter. Kirkerådet har våren 2012 etablert en nettutgave av publikasjonen Kirkeaktuelt (kirkeaktuelt.no) som også formidler informasjon om trosopplæring. Antall abonnenter er så langt 310. Målgruppen er ansatte og frivillige medarbeidere i kirken.

Inkludering og tilrettelegging

Kirkerådet har gjennom hele reformperioden erfart at det som etterspørres i rapporteringen bidrar til refleksjon og handling i menighetene. Menighetenes tiltaksrapporter fra 2011 viser at 40 prosent av alle gjennomførte tiltak har medført særskilt tilrettelegging på ulike måter. I tillegg er det et av kravene i utviklingen av menighetenes trosopplæringsplaner at planen skal beskrive hvordan menighetene vil jobbe strategisk med at barn og unge med nedsatt funksjonsevne og utviklingshemming skal få tilbud om likeverdig trosopplæring.

Hovedtendensen i de godkjente planer er at menighetene har bevissthet og forståelse for:

- Kommunikasjon med foreldre. Menighetene ønsker å bidra til at foreldre får relevant og tilgjengelig informasjon og at foreldre får tillit til at kirken vil legge til rette for deres barn/ungdom.
- Kommunikasjon med kommunale instanser. Menighetene ser muligheter i å styrke samarbeidet med kommunale instanser.
- Tilrettelegging handler om mer enn fysisk tilgang til kirkerom. Dette kan være å tilby et differensiert pedagogisk opplegg, individuell tilrettelegging og universell utforming.

Etter hvert som menighetene får erfaringer med økt deltakerantall i trosopplæringen, oppstår også behovet for økt kunnskap i forhold til ulike former for tilrettelegging og oppmerksomhet om barn i utsatte livssituasjoner. Dette behovet har blitt kommunisert til bispedømmekontorene og til Kirkerådet. Kirkerådet benytter Trosopplæringskonferansen som arena for kompetanseheving og planlegger i 2012 seminarer med temaer som:

- Hva gjør vi som kirke for å ivareta barn når vi får mistanke om omsorgssvikt?
- Kommune og kirke i samspill om rettigheter og plikter knyttet til trosutfoldelse
- Forebygging av krenkelser ved å skape trygge rom/arenaer
- Gudstjeneste for alle
- Dåpssamtalen et møtepunkt for å følge opp familier med barn med særskilte behov

Kirkemøtet i 2012 la i sak KM 09/12 «Likeverd, inkludering og tilrettelegging. Mennesker med utviklingshemning i Den norske kirke» vekt på at det vil særlig være viktig at menighetene gjennom

trosopplæringen bidrar til holdningsskapende arbeid, at familier med barn med særskilte behov blir inkludert i trosopplæringen og at ansatte og frivillige får relevant opplæring og kompetanseutvikling. Kirkerådet samarbeider med KA (Kirkens Arbeidsgiver- og interesseorganisasjon) om et veiledningshefte knyttet til kommunens og kirkens rolle og ansvar knyttet til trosutfoldelse for barn og unge med behov for tilrettelegging. Dette arbeidet ventes å ferdigstilles høsten 2012. Deretter vil det være avgjørende at ledere og ansatte i kirken får opplæring i dette.

Kirkerådet arbeider med en videreutviklet ressursbank der det også vil være tilgang til relevante faglige og metodiske ressurser for tilrettelagt trosopplæring.

Språk i trosopplæringen

Språk og identitet er nært knyttet til hverandre. Det er viktig at trosopplæringen blir knyttet opp til det språket barn og unge har som sitt hovedmål. Dette utfordrer kirken på alle nivå. Ved utvikling av materiell og informasjon fra nasjonalt og regionalt nivå må dette tas inn i planlegging og produksjon. For menighetene bør det være en naturlig del av planleggingen av trosopplæringstiltak at det legges til rette for den enkelte ut fra språklige preferanser. Dette kan f.eks. være at det ved påmelding til tiltak blir spurt om behov for spesiell tilrettelegging/tolking, valg av språk eller målform ved utdeling av 4-årsbok eller lydbok i stedet for lesebok.

Det er et mål at barn og unge får trosopplæring på den målformen de bruker. Kirkerådet tilstreber en praksis der materialet som legges ut på nettsidene til trosopplæringsreformen, og retter seg inn mot breddetiltakene, skal være tilgjengelig på bokmål og nynorsk samtidig. Dette gjelder programpakkene til breddetiltakene som LysVåken, Tårnagentene, KodeB og konfirmantbrosjyren som sendes alle i årskullet. Det er også viktig å ha god fordeling mellom bokmål og nynorsk på profileringsartikler. I det digitale planverktøyet som menighetene skal fylle ut sin lokale trosopplæringsplan i kan en velge mellom bokmål og nynorsk mal. Ellers er det innarbeidet praksis at minst 25 prosent av nyhetsbrev, informasjon og annet materiell som Kirkerådet utgir skal være på nynorsk.

Døvekirken har laget en informasjonsbrosjyre til foreldre om trosopplæring for hørselshemmede/døve barn og unge. I denne finnes det oversikt over materiell som er tilrettelagt for foreldre og barn, og hvilke miljø som har tilrettelagt tilbud og kontaktinformasjoner. Opplysninger om personer som er hørselshemmede/døve er taushetsbelagt. Alt kommunikasjonsmateriell og publikasjoner som menigheter sender ut bør derfor ha informasjon at om at det finnes materiell og tilbud om trosopplæring tilrettelagt for denne gruppen.

Samisk trosopplæring

I forordet til Plan for samisk trosopplæring står det at Trosopplæringsreformen har gitt rom for videreutvikling av kristen trosformidling i en samisk kontekst. Språk, identitet og kultur er sentrale aspekter i en helhetlig samisk trosopplæring. Samisk kirkeråd arbeider spesielt på følgende tre felt for å løfte det samiske i trosopplæringen:

Materiellutvikling

Det har fortsatt vært en satsning å bidra til produksjon av trosopplæringsmateriell på nord-, lule- og sørsamisk. Den nordsamiske konfirmantboken, Oktavuhta, har blitt revidert og trykket opp. Boken ble ferdigstilt i desember 2011. Samisk kirkeråd har videre ytt faglig bistand for IKO-forlaget i utviklingen av babysang konseptet til nordsamisk, utgis høsten 2012. Samisk kirkeråd har også

igangsatt forprosjekt for utvikling av sørsamisk 4-årsbok, i samarbeid med sørsamiske aktører. Forventet utgivelse regnes i 2013.

Nettsted for samisk trosopplæring

Nettstedet for samisk trosopplæring www.osko.no har i lengre tid vært et prioritert tiltak for Samisk kirkeråd. En side for 6-12-åringer og for 12-15-åringer (konfirmanter) er utviklet på nordsamisk, lulesamisk, sørsamisk og norsk. En intern rapport utarbeidet januar 2012 viser at det er knyttet noen grunnleggende utfordringer til drift og videre utvikling av nettstedet. Antall brukere er lavt, og for å utvikle nettstedet i tråd med intensjonen er det blant annet en målsetting om å utvikle konkrete opplegg/veiledere for bruk av osko.no i menighetens trosopplæring, overfor definerte aldersgrupper. Dette antas å øke bruken av og kjennskapet til nettstedet. Videre markedsføring tenkes knyttet opp mot et slikt grep. Da samisk trosopplæringsrådgiver sluttet i mai, og stillingen står vakant ved inngangen til høstsemesteret, er oppfølging av dette forsinket.

Kompetansebygging- og nettverkssamling

Gjennom konferanser, samlinger og møter med menigheter og aktører oppstår arenaer der kompetanse tilegnes og nettverk dannes. I disse møtene skjer også nyutvikling, i tillegg gir det inspirasjon for videre arbeid lokalt. Høsten 2011 ble det gjennomført dagsamling med utvalgte trosopplæringsmedarbeidere fra menigheter i samiske områder, der hovedtema var samiske konfirmantleirer. Dette vil bli et satsingsfelt i tiden fremover. På den årlige nasjonale trosopplæringskonferansen var det høsten 2011 et seminar der temaet var samisk åndelighet som redskap i trosopplæringen. Samisk kirkeråd har også bistått med faglig veiledning ved mentorsamlinger for Indre Finnmark prosti. Våren 2012 ble det arrangert Samisk kirkelivskonferanse i Tromsø. Dette var en bred fagsamling innen samisk kirkeliv, der hovedfokuset ligger i skjæringsfeltet mellom trosopplæring og diakoni.

Implementering av Plan for samisk trosopplæring

Det har vært en satsning å gjøre Plan for samisk trosopplæring kjent og tatt i bruk. Planen ble våren 2011 sendt ut til et relativt stort antall menigheter i de tre nordligste bispedømmene, Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros. Neste steg har vært å drive oppsøkende virksomhet i menigheter i de nevnte bispedømmene, der det er betydelig antall samiske barn og unge. I første omgang har det vært fokus på menighetene som er i samiske språkforvaltningsområder, konkret har det vært satset på menigheten i Indre Finnmark prosti. Dernest har en vært i kontakt med prostier som har relativt stor andel av samiske barn og unge, slik som Alta prosti, Sør-Varanger prosti og Tromsø prosti. Det er menigheter i Nord-Hålogaland bispedømme som har vært satsningsområdet i denne rapporteringsperioden.

VI. Ledelse av reformen

Kirkerådet har ansvar for å lede arbeidet med reformen. I forsøks- og utviklingsfasen ledet en bredt oppnevnt styringsgruppe arbeidet. Fra 2009 er ledelsen av reformen integrert i Kirkerådets virksomhet med Kirkemøtet og Kirkerådet som besluttsende organ. Plan for Trosopplæring «Gud gir – vi deler» ble vedtatt av Kirkemøtet i 2009 og danner grunnlag for menighetenes utviklingsarbeid. Det er etablert en faglig referansegruppe for trosopplæringsreformen som møtes tre ganger pr år og drøfter strategier og bearbeider erfaringer fra reformarbeidet. Et utbredt nettverksarbeid sikrer god

kontakt og forankring av reformen i relevante fag- og ressursmiljø. Det etableres også tidsavgrensede arbeidsgrupper som bidrar med utvikling av konkrete tiltak og arrangement.

Samisk kirkeråd leder arbeidet med å ivareta at samiske perspektiv på en god måte inkluderes i arbeidet med trosopplæringsreformen gjennom planarbeid, materiellutvikling, kompetanse- og nettverksbygging.

Bispedømmerådene leder arbeidet med reformen i bispedømmet. Gjennomføring av oppstartløp for menigheter som kommer med i reformen, oppfølging av rapportering fra menigheter som mottar tilskudd, veiledning i utviklingen av lokale planer, vurdering og godkjenning av planene og motivasjon og informasjon om reformen til alle menighetene, uavhengig av fase er hovedoppgavene til bispedømmekontoret. Gjennom dette har de kontakt med menigheter og ansatte i alle faser av reformen.

Kirkerådet ivaretar oppfølgingen av bispedømmerådene gjennom en kontaktpersonordning og jevnlig kommunikasjon. Gjennom et felles årshjul for det administrative arbeidet med reformen, felles rapporteringsverktøy, rutiner for kvalitetssikring og oppfølging av menighetenes rapporter og planprosesser tilstrebes en enhetlig praksis i alle landets bispedømmer. Jevnlige møtepunkt med bispedømmerådgiverne er viktige for å dele erfaringer og lærdom fra arbeidet med reformen.

Bispedømmerådene har valgt å organisere seg ulikt når det gjelder opprettelse av stillinger og fordeling av arbeidet med trosopplæringsreformen mellom de ansatte på bispedømmekontoret. Mange medarbeidere nedlegger et stort arbeid av høy kvalitet i oppfølgingen av trosopplæringsreformen i bispedømmerådene. De fleste bispedømmekontorene viser at de prioriterer dette arbeidet høyt og legger store ressurser i dette arbeidet. Ved noen anledninger har bispedømmerådene lagt tidsplaner eller gitt veiledning som ikke er i tråd med planer eller kriterier som Kirkerådet gir. Dette skaper utfordringer når materiale skal samles og videreformidles, både når det gjelder kvalitetssikring av rapportene fra menighetene og når det gjelder godkjenning av planer. Kirkerådet vil følge opp disse erfaringene i møte med bispedømmerådgiverne og ved revisjon av årshjulet for oppfølging av trosopplæringsreformen i bispedømmene.

I tillegg til fortløpende dialog gjennom kontaktpersonordningen har Kirkerådet et møte i halvåret med rådgiverne på bispedømmekontorene der ulike sider ved trosopplæringsreformen drøftes. Arbeidet med lokale planer for trosopplæring har vært et hovedtema på disse møtene i 2011 og 2012.

VII. Lokal forankring, tjenlige enheter og rasjonell ressursutnyttelse

Helt fra oppstarten av reformarbeidet i 2004 har det vært vektlagt å organisere seg i tjenlige enheter når menighetene skal fornye og bygge ut sitt trosopplæringstilbud. I noen tilfeller gir det god ressursutnyttelse å samarbeide mellom flere sokn, mens noen sokn har et medlemstall eller geografi som gjør det mest hensiktsmessig å arbeide alene. Om lag 700 av menighetene som mottar midler samarbeider, mens om lag 175 menigheter ikke inngår i en samarbeidsenhet med flere menigheter. Gjennomsnittlig er det 2,5 sokn i hver enhet per juli 2012.

Antall sokn i enheten	1	2	3	4	5	6	7	8	9	11	13	14	24	40
Enheter	178	49	44	32	18	7	9	3	3	1	1	1	1	1
Antall sokn	178	98	132	128	90	42	63	24	27	11	13	14	24	40
prosent	20	11	15	14	10	5	7	3	3	1	1	2	3	5

En del menigheter samarbeider om *deler* av sin trosopplæring, og oppgir dermed at de både er del av et større samarbeid, og at de ikke er det. Dette gjelder for eksempel i Ytre Nordmøre der de samarbeider om tiltak for ungdom: «Ung i Ytre Nordmøre». Et annet eksempel er samarbeidsprosjektet i Hamar: «Samarbeid får utrolige ting til å skje» der de samarbeider om konfirmantleir og ledertrening, mens det meste av andre trosopplæringstiltak skjer i den enkelte menighet, eller i mer lokale samarbeid. Dette gjør at det er en liten differanse i antall sokn oppgitt i denne tabellen (884) og antall sokn som mottar midler (875).

Noen menigheter, som ikke er del av en samarbeidsenhet, har allikevel forpliktende samarbeid med andre i prostiet eller i fellesrådet. Flere samarbeider også om enkelttiltak. Andre menigheter samarbeider/samarbeidet med andre menigheter innenfor et større område i oppstartsfasen, f.eks. ved å ansette en tidligere prosjektmedarbeider som koordinator for et større område. Denne vil da lede arbeidet i en fase til det er ansatt medarbeidere lokalt. Noen har valgt å fortsette med en slik koordinator-stilling for å styrke planarbeidet i de enkelte menighetene, koordinere utviklingen av tiltak som ofte gjennomføres lokalt eller for å følge opp de som arbeider lokalt. Dette er for eksempel tilfelle i Sør-Østerdal, Valdres og Sør-Innherad prosti. Noen steder fører samarbeid om trosopplæring til økt samarbeid også på andre fagfelt. Dette skjer for eksempel i Kvinnherad (9 sokn) der de har hatt felles stabsmøter i hele kommunen.

Det kan se ut til at menighetsrådene og fellesrådene ved innfasing vektlegger økonomiske og administrative hensyn ved opprettelse av samarbeidsenheter. De menigheter som ikke får tildelt nok midler til en hel stilling, vil i større grad inngå i samarbeidsenheter med andre. Etter hvert som menighetene utvikler sine lokale planer for trosopplæring blir de pedagogiske hensyn tillagt mer vekt, noe som bidrar til et sterkere lokalt fokus. Dette ser ikke ut til å medføre at samarbeidsenheter oppløses, men de lokale planene viser at mange tiltak gjennomføres i lokalmenigheten – også i større samarbeidsenheter.

KIFO peker på en klar sammenheng med at tiltak som gjennomfører for store årskull får lavere oppslutning enn tiltak som tilbys mindre årskull. En ser dermed at med tanke på å nå bredest mulig ut og få høyest mulig oppslutning om tiltakene, er det best at de tilbys lokalt og for små årskull. Samtidig er den økonomiske rammen som menighetene må forholde seg til ofte så lav, at dersom man skal kunne opprette heltidsstillinger og rekruttere gode folk til disse, så må stillingene forankres i en større samarbeidsenhet. En del steder vil en måtte veie hensynet til stillingsstørrelse med den ansattes arbeidsforhold og reisevei til de ulike menighetene. Dersom tjenesteområde blir for stort vil det også svekke den ansattes evne til å bygge nettverk lokalt som ofte er avgjørende for å rekruttere både frivillige ledere og deltakere.

Kriteriene for fordeling av midlene når menigheter går inn i gjennomføringsfasen søker å balansere disse ulike hensyn. Bispedømmene står for fordelingen og leder, etter Kirkerådets vurdering, disse

prosessene på en god måte, slik at menighetsråd og fellesråd i prostiet kan finne best mulig løsninger ut fra lokale forhold og økonomiske rammer.

Kirkerådet ser at man mange steder finner løsninger som både tar hensyn til arbeidsmiljø, stillingsstørrelse og synergi gjennom samarbeid, samt at en søker å gjennomføre flest mulig tiltak så lokalt som mulig. Samtidig kan det være et problem dersom for mye av stillingsressursene og kapasitet ellers blir anvendt på koordinering, og ikke på utdrettet arbeid for barn og unge. En del steder makter en ikke å finne optimale løsninger. Ofte er det på grunn av trange økonomiske rammer. Dette gjør at man må opprette små deltidsstillinger, eller tilby utfordrende arbeidsforhold som kan føre til slitasje og høy turnover.

Når det gjelder andre kommentarer og vurderinger av lokalt samarbeid menighetene i mellom, henviser Kirkerådet til vurderingene i rapporten som ble sendt august 2011.

VIII. Medarbeiderne i trosopplæringen

Frivillige medarbeidere

Det skal være lett å registrere seg som frivillig medarbeider og å komme med ønsker om hva man ønsker å bidra med og hvordan man vil involveres. Kirkens ulike nettsteder er en viktig ressurs i den sammenheng. Foreldrene til barna i trosopplæringen er en viktig ressurs. De deltar i stor grad på samlingene. Vi er avhengig av hjelp fra menighetsråd, trosopplæringsutvalg, foreldre og andre frivillige og disse inviteres til å delta aktivt. Konfirmantene benyttes som medhjelpere i trosopplæringen. Dette bidrar til å knytte menighetene(t) tettere sammen og gir konfirmantene del i øvrig trosopplæring. Søndagsskolen er nevnt tidligere. Dette er også en naturlig samarbeidspartner når det gjelder trosopplæringens aldersspesifikke samlinger, og spesielt i forbindelse med gudstjenester, merkedager og høytider. (Stor-Elvdal)

I menighetenes årsrapporter er det registrert at totalt 12874 ulønnede medarbeidere har vært involvert i trosopplæringen i 2011. 5628 av disse oppgis å være nyrekrutterte inn i arbeidet. I forbindelse med gjennomføring av tiltakene er totalt 22127 ulønnede medarbeidere registrert. Blant disse er det en kjønnsfordeling på 63 prosent kvinner og 37 prosent menn.

Frivillig medarbeiderskap er en av 11 sentrale dimensjoner som menighetenes lokale trosopplæringsplan skal ha strategier for. En gjennomgang av dette punktet i de godkjente planene viser at alle menighetene beskriver at det er stort behov for frivillige medarbeidere for å gjennomføre en trosopplæring i det omfanget som planen utfordrer til.

Menighetene tenker bredt når det gjelder rekruttering av frivillige medarbeidere til trosopplæringen. Behov for medarbeidere kunngjøres på gudstjenesten, menighetens hjemmeside og i invitasjonene til tiltakene. Mange peker på foreldre som sentrale medarbeidere, noen også besteforeldre. Mange av planene innebærer å utruste eldre barn og ungdommer til å være ledere for yngre barn. Samarbeid med det kontinuerlige barne- og ungdomsarbeidet gir tilgang på medarbeidere til gjennomføring av tidsavgrensede tiltak i trosopplæringen i lokalsamfunnet.

Tydelig definerte oppgaver og begrenset omfang gjør det lettere å rekruttere medarbeidere til tidsavgrensede tiltak enn til kontinuerlig arbeid. At tiltakene er godt forberedt og beskrevet gir trygghet.

Mange beskriver opplegg for systematisk oppfølging av de frivillige medarbeiderne, både når det gjelder rekruttering, opplæring, inspirasjon og medarbeidersamlinger. Oftest er oppfølgingen av frivillige en oppgave for de ansatte, slik det er beskrevet i tjenesteordningene, men noen har også frivillighetskoordinator som en frivillig tjeneste. Sitatet nedenfor illustrerer at arbeidet med å skaffe frivillige medarbeidere til tiltakene er arbeidskrevende.

Det er en stor utfordring å rekruttere frivillige medarbeidere til tiltakene våre. Ofte må vi gjennomføre tiltakene våre med et minimum av bemanning. Det arbeides med å skaffe et frivillig korps, men arbeidet er vanskelig. Vi har sendt brev til utvalgte personer med kort info om tiltak, og forespørsel om de kan tenke seg å hjelpe til. Dette ble fulgt opp med telefon, og vi fikk positive svar fra noen. Likevel er ikke dette nok til å dekke behovet vi har. - Vi vil bruke Kyrkjebladet til å synliggjøre behovet for frivillige, og vi vil utfordre i kunngjøringene på gudstjenestene. På de tiltakene der vi trenger hjelp, blir det informert om behovet i invitasjonene som vi sender ut. Her blir foreldre/besteforeldre utfordret til å hjelpe oss med å skaffe medhjelpere. Det blir gitt konkrete og avgrensede oppgaver. På denne måten rekrutterer vi nye medarbeidere, men behovet er større enn den responsen vi får. Prostiet gjennomfører lederkurs for 15-åringene, og deltakerne får lederoppgaver i våre tiltak. - Det har variert i hvor stor grad frivillige har blitt trukket inn i den konkrete planleggingen av tiltakene. På noen tiltak har vi hatt arbeidsgrupper som har bestått av frivillige og ansatte. På andre tiltak har ansatte stått for hovedplanleggingen. Vi ser at frivillige har mye å bidra med her. Samtidig utfordrer dette arbeidstiden til ansatte, for mye av dette må gjøres etter ordinær arbeidstid.(Verdal)

Reformens bemanning

I tiltaksrapportene oppgis det at til sammen 13195 lønnede medarbeidere har vært involvert i gjennomføring av trosopplæringstiltak, 52 prosent kvinner og 48 prosent menn. Kommentarene viser at gjennomføringen av disse skjer i et tverrfaglig samarbeid mellom prest, kirkemusiker, diakon, undervisningsmedarbeider og administrativt ansatte.

Trosopplæringsreformen bidrar til etablering av nye stillinger i Den norske kirke. I rapporteringsverktøyet etterspørres antall personer som helt eller delvis er lønnet av trosopplæringsmidler og hvilken stillingstittel og stillingsstørrelse de har. Sommeren 2012 er det registret 527 personer som ansatt i trosopplæringsreformen, i til sammen ca. 270 årsverk.

Oversikten nedenfor viser at kun 26,4 prosent av stillingene er finansiert av 75 prosent trosopplæringsmidler eller mer. Disse utgjør totalt 130 årsverk. Hele 28 prosent av stillingene er finansiert av 20 prosent trosopplæringsmidler eller mindre og utgjør 19,5 årsverk.

Stillingsandelene med størst forekomst er 100, 50 og mindre enn 20 prosent. De lave prosentstillingene er enten deltidsstillinger eller kirkelige medarbeidere som har en del av stillingen finansiert av trosopplæringsmidler. Det kan også være at f.eks. fem menigheter som samarbeider om en stilling oppgir at de 20 prosent stilling hver. Det er derfor ut fra disse tallene vanskelig å si sikkert hvor mange personer som faktisk er ansatt, eller om samme person er registrert flere ganger med en andel av stillingen sin i flere menigheter.

Stillingsandel i prosent	100-91	90-81	80-71	70-61	60-51	50-41	40-31	30-21	20-11	10-1
Personer	93	3	43	19	34	88	42	58	83	64
Andel	17,6	0,6	8,2	3,6	6,5	16,7	8	11	15,8	12,1
Årsverk	93	2,7	34,4	13,2	20,2	44	16,1	16,5	16	13,5

Ulikhet i størrelse på menigheter og geografiske ulikheter gjør det nødvendig med fleksible løsninger. Mange menigheter har en tildeling som ikke gir rom for å etablere en hel stilling, og på grunn av geografien er det heller ikke mulig å gå sammen med nabomenighetene om å opprette 100 prosent stillinger. Noen steder velger man å øke stillingsprosenten hos ansatte i allerede eksisterende deltidsstillinger og legge delansvar for trosopplæringen inn i disse. Andre steder har de valgt å engasjere medarbeidere til å gjennomføre enkelte tiltak, så de opererer for eksempel med stillinger på fem prosent som er knyttet opp enkelttiltak som konfirmantarbeidet eller babysang.

Stillingstyper, kompetanse og oppgaver

Titler som ofte benyttes er menighetspedagog og ulike titler som inneholder orden «trosopplæring» (trosopplæringsleder/ -koordinator/ -medarbeider). Titler knyttet til barn og unge benyttes også, som barne- og ungdomsprest/ -diakon. I prosjektperioden var tittelen prosjektleder mye benyttet. Når menighetene nå etablerer stillinger for utvikling og gjennomføring av pedagogisk arbeid blant barn og unge, er det naturlig at de ordinære benevnelsene for slike stillinger i kirken tas i bruk. På det kirkelige tariffområdet er stillingene kateket og menighetspedagog titler som innebærer oppgaver og utdanning innen opplæringsfeltet.

Det er en hovedvekt av kompetanse innen kristendom, teologi og pedagogikk. Stillingenes hovedinnhold er ansvar for planarbeid, ledelse, gjennomføring av tiltak. I de menighetene som har kateket fra før, vil det være naturlig å vurdere oppgaver og ansvar i den nye stillingen i forhold til ansvaret som ligger til denne.

KA sin medarbeiderundersøkelse i 2010¹² viste at ansatte i trosopplæringsstillingene brukte noe mer tid på faglig forberedelse og planlegging enn øvrige undervisningsansatte. Dette er naturlig i og med at disse stillingene i gjennomføringsfasen har fokus på planarbeid. Når menighetens lokale plan er vedtatt, er det naturlig å forvente at profilen på disse stillingene i større grad vil innebære gjennomføring av undervisningstiltak for barn og unge. Å lede menighetens trosopplæringsarbeid innebærer også i en driftsfase administrasjon, planlegging, involvering av frivillige medarbeidere og utvikling av pedagogiske opplegg.

Kirkerådet begynner i 2012 et utredningsarbeid med fokus på de kirkelige undervisningsstillingene med sikte på å legge fram en sak for Kirkemøtet 2014 om forståelse av kirkens undervisningstjeneste. Det er naturlig å inkludere erfaringene med stillingene som er opprettet gjennom trosopplæringsreformen i dette utredningsarbeidet.

Forventninger og slitasje

Det er knyttet ambisiøse målsettinger og store forventninger til arbeidet med trosopplæringen. Dersom den nye medarbeideren opplever å stå alene med dette ansvaret, vil det innebære stor belastning over tid. Sammenligning mellom undervisningsansatte i trosopplæringsfinansierte stillinger og annen finansieringstype viser at førstnevnte gruppe i langt større grad opplever lav oppslutning om trosopplæringstiltakene som belastende. Dette er tilfelle for 41 prosent blant disse, og for tolv prosent blant de øvrige.¹³ Trosopplæringen må forankres i de valgte kirkelige organ og

¹² Ann Kristin Gresaker: «Tidsbruk, motivasjons- og slitasjefaktorer blant undervisningsansatte i Den norske kirke» KIFO Notat nr 2/2011 (http://www.kifo.no/doc//KIFOnotat/KIFO_prosent20Notat_prosent202_2011_prosent20Tidsbruk_motivasjons.pdf)

¹³ KIFO Notat nr 2/2011, s.73

inngå i stabens felles ansvarsoppgaver for å motvirke slitasje, sykdom og turnover for medarbeidere i disse stillingene. Overgang fra forsøksfase til gjennomføringsfasen innebærer mange steder endring av stillingene som er etablert, ved at tjenestemråde eller oppgavene endres. At slike endringer fører til at noen medarbeidere velger å slutte må en forvente. Det kan også være at prosjektorganiseringen i forsøksfasen rekrutterte folk med en annen type motivasjon enn driftsstillinger. Opptappingsmodellen, der alle menighetene i et prosti samtidig kommer over i gjennomføringsfasen, legger mange steder til rette for å kunne videreføre stillingen for den som har vært ansatt i forsøksfasen. På denne måten videreføres kompetanse som er opparbeidet gjennom reformens første fase.

Rekruttering til stillingene

Tilgang til kvalifisert personell utgjør en vesentlig faktor for å løse de utfordringene kirken står ovenfor i trosopplæringen. Kirkerådet har fanget opp noen signaler om rekrutteringsproblemer og dette vil bli fulgt opp i samtaler med bispedømmerådene høsten 2012. Rekruttering og motivasjon av unge mennesker til å velge utdanning som kvalifiserer for kirkelig tjeneste skjer i lokalmiljøet. Dette temaet er det naturlig å inkludere i trosopplæringens møtepunkt med ungdom. På Ungdommens kirkemøte i 2011 ble det arrangert et rekrutteringsseminar om kirken som arbeidsplass og saken ble også behandlet i komite (08/11). UKM 11 oppfordrer ansatte til å utfordre unge til å ta ansvar i menighetens arbeid, gi lederopplæring og utfordre den enkelte til kirkelig tjeneste. Det nevnes spesielt at involvering i konfirmant- og gudstjenestearbeidet vil kunne gi unge erfaring med hva det vil si å arbeide i kirken:

Konfirmanter og ungdom må også utfordres og få ansvar. Invitasjon til fortsatt deltakelse i kirken er viktig. Vi må vise at kirken ikke bare er et sted å konfirmere seg, men også et sted å leve med troen sin og å så ideen om kirken som arbeidsplass [...]

Gudstjenestereformen legger til rette for mer utstrakt involvering både i planlegging, forberedelse og gjennomføring av menighetens hovedgudstjenester. Økt involvering av unge mennesker virker rekrutterende også her. Mennesker i alle aldersgrupper trenger å bli sett og utfordret i gudstjenesten. Når en har stått sammen med presten, og har erfaring med rollens oppgaver, er veien kortere til teologistudiet enn hvis en bare har sett presten på avstand ved alteret.

Kompetanseutvikling

Flere kirkelige utdanningsinstitusjoner har utarbeidet kurs, etterutdanning og videreutdanning for ansatte og frivillige trosopplæringsmedarbeidere. Utdanning og kompetanseutvikling for medarbeidere i trosopplæringen var tema på kompetansenettverkets møte i februar og følges opp med en dagskonferanse i september.

Menighetene gir i årsrapporten innspill til hvilke kompetanseutviklingstiltak de ser behov for. Kirkerådet videreformidler innspillene fra menighetene til forskjellige aktører for kompetanseheving. Fra rapportene i 2011 gjelder dette særlig:

Pedagogikk: Pedagogisk kompetanse for de ulike kirkelige profesjonsgruppene, formidling til ulike aldersgrupper, kreativ formidling, fortellingsteknikk, tilrettelegging av trosopplæringen for barn og unge med særskilte behov.

Kristendom: Bibelkunnskap, kirkehistorie, kirkemusikk/-kultur/ -kunst.

Ungdom: Hva er og hvordan drive godt ungdomsarbeid, kunnskap om ungdoms interesse for nyreligiøsitet, psykologi/sjelesorg/taushetsplikt, hvordan være på den digitale arenaen, kurs for unge medarbeidere.

Hjemmet: Samvirke mellom hjem og kirke om trosopplæring.

Tverrfaglig samarbeid og ledelse: Planlegging, strategi, økonomi spesielt for ledelse av trosopplæringen, tverrfaglig samarbeid og endringsprosesser mellom ulike profesjoner og frivillige, arbeidspsykologi, samvirke med hele menighetens virksomhet (trosopplæring, gudstjeneste, diakoni, misjon, kultur etc.).

IX. Fagutvikling og støttesystemer

Kompetansenettverk

Kompetansenettverket for Trosopplæringsreformen består av ca. 160 fagpersoner fra bl.a. utdanningsinstitusjoner, organisasjoner og mentortjenesten. Kompetansenettverket har som mål å skape dialog mellom det lokale trosopplæringsarbeidet og ulike faggrupper og fagmiljø, både blant ansatte i kirken og ved institusjoner som arbeider innenfor f. eks pedagogikk, teologi og samfunnsforskning, for at kirkens praksis og fagfeltet kirkelig opplæring kan kontinuerlig fornyes og utvikles.

Kompetansenettverket samles ca. to ganger per år til **nettverkskonferanser**. Høsten 2011 arrangerte Kirkerådet, i samarbeid med Misjonshøgskolen og Stavanger bispedømmekontor, konferansen «Trosopplæring i ungdomsfasen». Våren 2012 ble det arrangert en konferanse i forbindelse med at KIFO la fram to forskningsrapporter om henholdsvis «Samvirke hjem og menighet» og «Samvirke kirke og skole/barnehage».

I tillegg til konferansen arrangerer Kirkerådet årlige **nettverksmøter** med utdanningsinstitusjonene. Målet med dette møtepunktet er å være i dialog om fagutvikling, utveksle erfaringer og informasjon om program og studieemner som er relevante for å utdanne kompetente medarbeidere innen trosopplæring. I januar 2012 ble det drøftet konkrete forslag til samarbeid på tvers av utdanningsinstitusjonene om utarbeiding og gjennomføring av konkrete studieemner for trosopplæringsmedarbeidere. Disse studieemnene skal tilbys regionalt.

Kirkerådet erfarer at konferansene og nettverksmøtet er strategiske møtepunkt for sentrale aktører og ser at nettverket har bidratt til utvikling når det gjelder samarbeid og kunnskapsbygging. Høsten 2012 planlegger Kirkerådet å besøke de kirkelige utdanningsinstitusjonene for å ha samtaler om muligheter og utfordringer for den enkelte institusjon i møte Trosopplæringsreformen.

Trosopplæringskonferansen

Trosopplæringskonferansen har blitt en årlig nasjonal begivenhet og deltakerantallet har økt for hvert år. 27.oktober 2011 var det samlet om lag 1700 medarbeidere fra Den norske kirke, barne- og ungdomsorganisasjoner, utdanningsinstitusjoner og andre kirkesamfunn til konferansen med temaet «Bibelen». Formålet med denne konferansen er å gi økt inspirasjon og kompetanse til ansatte og frivillige som utøver trosopplæring med barn og unge i menighet/organisasjon. Dette skjer gjennom sceneprogram, torg med stands og et bredt utvalg av seminarer og foredrag. Trosopplæringskonferansen i 2012 holdes 17. oktober med temaet "Leve og vokse", som tar utgangspunkt i den nye dåpsliturgien og oppgaven som menigheten, foreldre og faddere står sammen om i oppfølgingen av dåpen.

Regionale og nasjonale utviklingsprosjekt

I 2010 ble det innvilget 29 ett-, to-, eller treårige prosjekter til organisasjoner og fagmiljø innen forskning, utdanning og materiell- og metodeutvikling. Disse fordelte seg som 14 fag- og

forskningsprosjekter og 15 materiell- og metodeprosjekter, herav fire innen tilrettelagt trosopplæring for barn og unge med særskilte behov.

I 2012 er den totale kostnaden til disse prosjektene kr. 3 650 000. De treårige prosjektene avsluttes i 2012. Eksempler på treårige prosjekt er:

- Det teologiske Menighetsfakultetet: *Lærings- og kunnskapsbaner hos 6-åringer konfirmanter, prester, kateketer, diakoner, frivillige i Dnk*
- Høyskolen Diakonova og MF: *Tilrettelagt konfirmasjonstid for ungdom som bor på institusjon*
- Blå Kors: *Oppreist tro – et samtaleopplegg for jente- og guttegrupper*
- Døvekirken: *Bibelovertsettelse av kjernetekster i trosopplæringen til tegnspråk*
- Kristent Pedagogisk Forum: *Verktøykasse for medarbeidere i trosopplæringen*
- IKO: *Håndbok om konfirmantleir*

Gjennom slike utviklingsprosjekter involveres et bredt spekter av faginstitusjoner og kristne organisasjoner i reformarbeidet. Modellen med å utlyse stimuleringsmidler til utviklingsprosjekt har hatt stor betydning for nettverksbygging på tvers av faginstitusjoner, og har bidratt til å styrke ulike fagområder innad i utdanningsinstitusjonene/organisasjonene.

Kirkerådet forbereder en ny utlysning av utviklingsmidler under forutsetning av at det blir en økning av tilskuddet til reformen i 2013.

Materiellet og kunnskapen fra disse prosjektene blir videreformidlet og brukt i den utøvende trosopplæringen. Kirkerådet bruker bl.a. kompetansen fra utviklingsprosjektene ved ulike konferanser/konsultasjoner og som seminarholdere på Trosopplæringskonferansen.

Utviklingsprosjektene resulterer også i ulike former for publikasjoner, både faglitteratur og ressursmaterieell for menighetenes trosopplæringsarbeid. Flere av prosjektene tilbyr også kurs, konferanser og utdanningstilbud rettet mot medarbeidere i trosopplæringen. Dette har en viktig funksjon for å skape god forståelse og stimulere fornyet praksis i trosopplæringen i menighetene.

Evaluering av reformen

Det er inngått en treårig rammeavtale mellom Kirkerådet og KIFO om evaluering av trosopplæringsreformen. I rammeavtalen inngår både planlagte oppdrag og åpning for kortere oppdrag i løpet av treårsperioden. KIFO bistår Kirkerådet kontinuerlig i kvalitetssikring og bearbeiding av dataene i rapporteringsdatabasen om reformens resultatindikatorer. Rapporteringsarbeidet fra menighetene blir viktig å følge over tid, bl.a. for å se på hvilke faktorer som spiller inn på deltakelse i trosopplæringen.

I 2011 gjennomførte KIFO et forskningsoppdrag knyttet til menighetenes samvirke med hjemmet. Oppgaven var å undersøke hvordan menighetene ivaretar samvirket med hjemmet, hvordan materiellet som deles ut til bruk i hjemmet blir brukt og hvordan menighetene arbeider med kommunikasjon med barn, unge og foreldre/ foresatte. Nedenfor gjengis et sammendrag av hovedfunnene i rapporten:¹⁴

Rapporten konkluderer blant annet med at menighetene i trosopplæringsarbeidet greier å etablere tillitsskapende arenaer for foreldre, barn og unge, og at foreldrene gjennomgående er godt fornøyd

¹⁴ Ida Marie Høeg/ Irene Trysnes: «Menighetenes samvirke med hjemmet.» Evalueringsforskning på trosopplæringsreformen. Rapport 1. KIFO NOTAT 1/2012 http://www.kifo.no/doc//KIFONotat/TOR_prosent20rapport_prosent201_prosent202012.pdf

med møtet med kirken. Blant foreldrene er det bred oppslutning om kirken som formidler av tradisjon, kulturelt fellesskap og verdier som respekt for andre mennesker, nestekjærlighet og tilgivelse. Derimot er de mindre opptatt av kirken som en ressurs i kristen livstolkning. Samtidig som de er positive til at barna gjennom deltakelse i trosopplæring får kulturell kompetanse og kunnskap om kristendommen og en ressurs til å ta et selvstendig trosvalg, er de lite opptatt av at barna skal utvikle en personlig tro.

Det utvikles også nye ritualiserte praksiser gjennom reformen, der barn blir aktive deltakere i for eksempel nattverdfeiring på en annen måte enn tidligere.

Det er snarere barna som trekker foreldrene til kirken gjennom sin deltakelse i trosopplæringstiltak, enn omvendt, og barnas egne preferanser er tungtveiende for foreldrenes engasjement. Slik makter reformen også å bygge frivillighet, og antall frivillige medarbeidere i Den norske kirkes barne- og ungdomsarbeid har økt gjennom reformperioden. Den frivillige innsatsen fra foreldrene ligger først og fremst på det praktiske området.

Menighetene bruker relativt store ressurser på å distribuere trosopplæringsmaterieil til foreldre og hjem, og foreldrene bruker nok dette til en viss grad, men ikke mye.

KIFO leverte også en delrapport om menighetenes samvirke med offentlige institusjoner¹⁵ (skole, barnehage og organisasjoner) med følgende hovedfunn:

En sentral konklusjon er at det fortsatt er et ganske utstrakt samarbeid. De nye reguleringene har altså ikke nødvendigvis ført til en "avvikling" av samarbeid mellom kirke og skole. Derimot viser mer inngående og detaljerte feltstudier at samarbeidet har endret karakter i løpet av de siste årene, og en skjelner tydeligere mellom hva menighet og skole gjør, og på hvilken måte det kan og ikke kan regnes som del av et tilbud om systematisk trosopplæring for døpte mellom 0 og 18 år.

Samtidig ser det ut til at mange menigheter strever med å finne en form på dette samarbeidet, og fortsatt er usikre på hva en kan samarbeide om innen rammen av trosopplæringen. Blant faktorene som påvirker utformingen av dette samarbeidet lokalt er blant annet graden av flerkulturalitet, lokale tradisjoner, geografi, ulike oppfatninger av hva som regnes som trosopplæring, og personlige interesser og holdninger.

I 2012 er menighetenes planprosess og planutvikling hovedfokus for evalueringsforskningen. I tillegg kommer en delrapport på tverrfaglig samarbeid innad i staber og mellom stab og frivillige. Disse rapportene kommer ved utgangen av 2012.

Den norske kirke får gjennom denne forskningen hjelp til å dokumentere reformens utbredelse og målsetting, identifisere behov for utvikling av systemer og faglig veiledning og innspill til gode strategier.

Mentortjenesten

Mentor skal veilede menigheten i sitt arbeid med å utvikle en fornyet trosopplæring, bidra til refleksjon og gi respons på det arbeidet som drives. For menigheter i gjennomføringsfasen har mentor særlig fokus arbeidet med å utvikle lokal trosopplæringsplan. En gang i året rapporterer mentor på sitt arbeid.

¹⁵ Kåre Fuglseth/ Elisabet Haakedal: «Samarbeid på tvers - samarbeidet mellom den norske kyrkja og offentlege institusjonar innan utdanning og kultur.» Evalueringsforskning på trusopplæringsreforma rapport 2. KIFO notat 2/2012

Mentortjenesten ledes av Kirkerådet og IKO. Det er IKO, på vegne av Kirkerådet, som har operatøransvar for denne tjenesten. Det arrangeres en årlig fagdag for mentorene. Mentorkorpset består nå av 103 personer og disse er fordelt på 196 mentoroppdrag. Det er god kjønnsfordeling i mentorkorpset, med 52 kvinner og 51 menn. Mentorene representerer en bredde av kompetanse med fagpersoner fra høyskolemiljø, organisasjoner, veiledningsfaglige miljø, menigheter, ledelse- og kompetansenettverk og så videre. Mange har pedagogisk, teologisk eller veiledningsfaglig kompetanse.

I forsøksfasen var mentortjenesten obligatorisk for alle forsøksenheter. I gjennomføringsfasen er tjenesten obligatorisk de tre årene menigheten utvikler sin lokale trosopplæringsplan. Når menigheten har fått godkjent sin lokale plan og går over i driftsfasen, er mentortjenesten et frivillig tilbud. For de som velger å fortsette med mentor er det utarbeidet fleksible løsninger på mentoroppdrag. Menighetene som kom i driftsfasen i 2012 ble spurt om de ville fortsette med mentortjeneste. 60 prosent svarte bekreftende og da med fokus på videreutvikling av trosopplæringsplan, evaluering knyttet til tiltak og helhetlig planarbeid og trosopplæring i samspill med øvrige virksomhetsområder i menigheten og læring knyttet til rapportering.

Det er i hovedsak tre modeller de kan velge blant: hel mentortjeneste, timebasert mentortjeneste eller flere menigheter som samarbeider om mentortjenesten. Utgiftene til mentor dekkes fra den årlige tildelingen menighetene får. Det tilbys fleksible løsninger for mentortjenesten som er tilpasset menighetenes økonomiske forutsetninger og behov.

Dokumentasjon og måling av resultater

Kirkerådet har utviklet planleggings- og rapporteringsverktøy som har til formål å bidra til pedagogisk utviklingsarbeid, erfaringsdeling og refleksjon over praksis.

Trosopplæringsreformen har hatt som grunnleggende premiss at opplæringen skulle være lokalt forankret og utformes ut fra lokale forhold. Krav om enhetlig rapportering må balanseres i møte med dette. Kirkerådet har søkt å finne en balanse mellom lokalt utviklet tilbud og enhetlig rapportering ved å beregne oppslutning om tiltakene ut fra tiltak som mange menigheter tilbyr. Kirkerådet vil påpeke den ensrettende effekt slike rapporteringskrav kan medføre, men vurderer den løsning som nå er valgt som tilfredsstillende.

I arbeidet med å videreutvikle de administrative ordningene for trosopplæringsreformen, ble det nedsatt en arbeidsgruppe med representanter fra bispedømmerådene, KA og Kirkerådet som fremmet et forslag til Kirkerådet høsten 2011. Målet for arbeidet var å utrede administrative systemer for trosopplæringsreformen i driftsfasen. Et delmål var å forenkle og forbedre kvaliteten på rapporteringen.

Årsrapporten ble redusert fra fem til tre deler, hvor av den ene delen, økonomirapporten, sendes inn direkte til bispedømmet som et uttrekk av Fellesrådets regnskap. De to resterende delene som rapporteres via www.storstavalt.no er også revidert fra 2010 til 2011.

Del I, presentasjonen, er utvidet noe med flere spørsmål fra de tidligere delene III og IV. Spørsmålet om antall timer tilbudt i trosopplæringen som i 2010 var et enkelt felt der menighetene skulle fylle ut det totale antall timer de tilbyr. Dette åpnet for feilkilder. Dette er endret i rapportene for 2011 der

antall timer nå hentes ut direkte fra planskjemaet der alle tiltak er registrert. Det kan hentes ut både planlagte og rapporterte tiltak og timer.

Del II, tiltaksrapportering, ble endret fra 2010 til 2011. Det gjøres nå via skjemaene for lokal plan. Endringen ble gjennomført for å lette rapporteringsbyrden for menighetene ved at tiltaket er beskrevet i planen, og at man etter gjennomføring kun rapporterer på oppslutning osv. Tanken er også at en slik form for rapportering bidrar til å ta vare på erfaring og legger til rette for planmessig videreutvikling av tiltakene. Nytt for 2011 er også at man rapporterer for de syv utvalgte tiltakene på en slik måte at det enkelt kan tas ut data per type tiltak. Disse forenklingene ble iverksatt for rapportering for 2011 og gjort gjeldende for alle menigheter som mottar tilskudd.

Bispedømmekontorene har i forbindelse med rapporteringen for 2011 gitt tilbakemelding om at menighetene er tilfreds med de endringene som er gjort i plan- og rapporteringsverktøyet. Brukervennlighet og god veiledning er en grunnleggende forutsetning for å sikre kvalitet på informasjonen som legges inn i verktøyene.

Kirkerådet skal i dialog med bispedømmerådene finne fram til hva som er hensiktsmessig støttestruktur og nivå på oppfølging for menighetene i driftsfasen for å stimulere til fortsatt utvikling, fokus på reformens målsettinger og realisering av den lokale planen. Et langsiktig mål er å inkludere rapporteringen på økonomi og virksomhet innen trosopplæringsfeltet i de ordinære fag- og rapporteringssystemene som menighetene bruker, slik at planlegging og rapportering kan genereres fra samme system.

Det har vært en viktig målsetting for Kirkerådet å bruke evalueringsforskningen til å bruke data fra menighetenes rapportering til å lære av de erfaringene som gjøres lokalt, til å dokumentere måloppnåelse og til å sikre kvalitet i den dokumentasjonen som innhentes gjennom rapporteringen. KIFO påpeker at «det er utfordrende å finne tekniske løsninger som er i stand til å håndtere parallelle rapporteringer fra menigheter som befinner seg i ulike faser, og ikke minst eksponere dataene korrekt for analyseformål». Kirkerådet er tilfreds med at KIFO i sitt notat bekrefter at endringer i verktøyet har bidratt til bedring av datakvaliteten når det gjelder oppslutning om tilbudene. Prosessen har også avdekket tekniske mangler ved uthenting av aggregerte data fra verktøyet som nå er under utbedring.

Kirkerådet vil peke på behovet for gode, felles IKT-systemer i kirken som kan legge til rette for rasjonell datainnhenting som grunnlag for utvikling, evaluering og styring.

X. Økonomi og opptrapping

Kirkerådets forvaltning av tilskuddet til Trosopplæringsreformen skjer i tråd med Kirkemøtets modell for forvaltning av en økonomisk ramme på 250 millioner 2003-kroner. Tilskuddet til trosopplæring skal i hovedsak tilføres menighetene, med noen ressurser til regionale og nasjonale støttestrukturer for menighetenes arbeid.

Disponering av tilskuddet for 2012

Tilskuddet til Trosopplæringsreformen over Statsbudsjettet er i 2012 på 203 millioner kroner. Oppsettet nedenfor gjør rede for hvordan midlene disponeres i 2012.

Område	Utgiftstype	2012
Tildelinger til menigheter i mellomperioden	Til menigheter som har hatt prosjektmidler tidligere, men som ennå ikke er i gjennomføringsfasen, inkludert døveprosti som er under opptrapping.	40 113 000
Tildelinger til menigheter i gjennomføringsfasen	Til menigheter som kom med i gjennomføringsfasen 2010-11/12	70 398 000
Tildelinger til menigheter i driftsfasen	Til menigheter som går over i driftsfasen i 2012	64 768 000
Indeksregulering	Indeksregulering	2 935 000
Gjennomføring av reformen fortrinnsvis i ett prosti i hvert bispedømme	Tildeling av midler til menigheter som ikke tidligere har fått tilskudd via trosopplæringsreformen. I 2012 ble menigheter i 8 prostier faset inn.	1 700 000
Særlige tilskudd, Dnk i utlandet, Svalbard etc	Tildeling til Sjømannskirken	50 000
Nasjonale breddetiltak	Tilskudd til menigheter som gjennomfører nasjonale breddetiltak (primært til menigheter som ikke ellers får midler via reformen)	530 000
Utviklingsarbeid	Metode og materiellutvikling i tråd med ny plan	3 650 000
Fagutvikling	Mentortjeneste og kvalitetsverktøy	750 000
Sum midler Post 75		184 894 000

Område	Utgiftstype	2012
KR lønn, overhead etc.	Lønn, overhead, drift, reise, etc	4 873 000
Konferanser, kurs og fagutvikling		373 000
Plan for trosopplæring	Kurs, rapporteringsverktøy, digital ressursbank, trykking og utsending	1 368 000
Møter i sentral faggruppe samt referansegrupper		175 000
Informasjon	Utvikling og produksjon av informasjonsmateriell, webutvikling	530 000
Forskning og evaluering	Evalueringsforskning foretatt av Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO)	1 200 000
Nasjonale breddetiltak	Innføring av "Plan for trosopplæring" gjennom nasjonale breddetiltak: etablering, utvikling og videreføring og informasjon	1 414 000
Samisk trosopplæring	Samisk kirkeråd	850 000

Overføring for å dekke bispedømmerens arbeid med reformen	Lønn og driftsmidler	8 450 000
Sum midler Post 01		19 233 000

Tildelingene til menigheter utgjør i 2012 ca. 88,1 prosent av den totale tildelingen. Disse midlene tildeles av bispedømmerådene til de kirkelige fellesråd i tråd med nasjonale kriterier og Kirkelovens § 23 og 14 og gjeldene økonomireglement. Kirkelig fellesråd forvalter disse midlene i tråd med inngåtte avtaler og vedtak i bispedømmerådet. Lokalt forvaltes midlene til personalkostnader, aktivitetsutgifter, kommunikasjon, opplæring og administrasjon.

Tildeling av midler i forbindelse med trosopplæringsreformen gjøres ut fra nasjonale kriterier. Denne tildelingen utgjør en delfinansiering av kirkens tilbud om trosopplæring til barn og unge. Menighetenes samlede tilbud gjøres mulig på bakgrunn av annen statlig tildeling til presteskap, kateketer og diakoner, kommunal tildeling og tjenesteyting til kirken, stillinger lønnet av innsamlede midler, samarbeid med frivillige organisasjoner lokalt og frivillig innsats av menighetens øvrige medlemmer. Alle disse faktorene varierer i menigheter og kommuner i Norge. Ulike geografiske, demografiske, sosiologiske og kulturelle forhold gjør også at menighetene har svært ulike rammevilkår for å utvikle en fornyet trosopplæring. Rekrutteringssituasjonen er også ulik fra landsdel til landsdel. Det er derfor ikke slik at en kan forvente sammenheng mellom tildeling av midler via trosopplæringsreformen og det tilbud og antall timer den enkelte menighet er i stand til å utvikle og tilby. Det en derimot kan forvente, er at når en menighet får økt sine ressurser, så øker også aktiviteten på feltet.

I 2012 bevilges 4,9 millioner til ulike utviklingstiltak i organisasjoner og fagmiljøer. Dette utgjør 2,4 prosent av den totale tildelingen, og omfatter metode- og materiellutvikling, fagutvikling, mentortjenesten og kvalitetsverktøy. Dette er tiltak som bidrar til læring, kompetanseutvikling og ressurser som kommer trosopplæringsarbeidet i menighetene til gode.

Samlet sett disponeres om lag 10,8 millioner av Kirkerådet. Dette utgjør om lag 5,3 prosent av tildelingen i 2012. En stor del av ressursene som Kirkerådet disponerer brukes på tiltak som kommer arbeidet i lokalmenigheten til gode i form av samlinger, mentortjeneste, utvikling av ressurser for breddetiltak, maler for kommunikasjon og annet.

Regionalt brukes i underkant av 8,5 millioner på bispedømmernivå. Dette utgjør om lag 4,1 prosent av tildelingen i 2012. Disse midlene går i stor grad til lønnsmidler for rådgivere som bistår menighetene i deres arbeid med en fornyet trosopplæring. Dette inkluderer deltakelse på møter, rådgivning, kurs og samlinger. Bispedømmerådene nedlegger et stort arbeid i oppfølging av årsrapportering fra menighetene med en samtale med hver enhet og veiledning og vurdering av menighetenes lokale trosopplæringsplaner.

Opptapping av reformen

Stortinget har vedtatt Trosopplæringsreformen med en ramme på 250 millioner i 2003-kroner.

Ved overgangen fra forsøksfasen til gjennomføringsfasen i 2009 vedtok Kirkemøtet at reformen skal bygges ut ved at alle menigheter i noen utvalgte prosti-områder tildeles midler samtidig. Tildelingen

er basert på antall døpte mellom 0-18 år. Dette gir mulighet for samarbeid og koordinering av tilbudet der det er tjenlig. Det muliggjør også opprettelse av stillinger. Fra fellesrådenes økonomirapporter fremgår det at om lag 60 prosent av tilskuddet lokalt brukes på personalkostnader. Denne fordelingen ligger til grunn for Kirkerådets beregninger av at en fullt utbygget reform vil koste 345 millioner i 2013-kroner.

Konsekvenser av for lav justering av en fullt utbygget reform i forhold til verdien av 2003-kroner vil medføre nedbygging av regional og nasjonal støttestruktur, utviklingsarbeid og kvalitetssystem. En nedjustering av tilskudd til menighetene vil medføre store utfordringer, i og med at nesten 70 prosent av landets menigheter nå har organisert seg og etablert stillinger ut fra det tilskuddet de er tildelt.